RT FAŠIZMU — SLOBODA NAR ODU!

POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA I BROJ 29 | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28-098 | BEOGRAD, UTORAK, 31 AVGUST 1948 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | PRIMERAK 3 DINARA

NEOPRAVDANO ĆUTANJE UZ NEPOJMLJIVU VIKU

U Beogradu je tri nedelje zasedala Dunavska konferencija, na kojoj je pobedilo načelo slobodne plovidbe uz obezbeđenu suverenost pribrežnih država. To je velik uspeh demokratskog tabora na čelu sa Sovjetskim Savezom, ozbiljan neuspeh zapadnih kapitalističkih sila koje su htele da Dunav ostane ili ponovo postane drum za imperijalističke razbojnike sa pasošem »stečenih prava«. Dunav nije i neće više nikad biti drum za uljeze i napadače. Bez obzira na to što su delegacije triju zapadnih sila odbile da potpišu konvenciju, imperijalistička igra je osujećena, — na Dunavu je pobedilo jedno pravedno načelo.

O tome je svetska štampa dosta pisala, kako komunistička, ističući ulogu Sovjetskog Saveza, tako i reakcionarna, imperijalistička, napadajući Sovjetski Savez i zemlje narodne demokratije, napadajući načelo suverenosti zemalja koje su se otrgle s lanca imperijalizma.

Uspeh Dunavske konferencije dokaz je snage jedinstva zainteresovanih zemalja, koje se nalaze u antiimperijalističkom taboru na čelu sa Sovjetskim Savezom.

Međutim, o nečem je ćutala, čudno i neopravdano ćutala komunistička, antiimperijalistička štampa i radiopropaganda većine zemalja, ona ista propaganda koja inače u poslednja dva meseca vrlo mnogo govori o Jugoslaviji. Ćutala je o činjenici da je Jugoslavija imala udela u tom uspehu. Prećutala je odlučni i argumentisani stav jugoslovenske delegacije, koja je istupala s vrlo mnogo moralnog prava. Prećutala je činjenicu da je ne samo jugoslovenska delegacija u svemu podržavala delegacije SSSR-a i Ukrajinske SSR, jedinstvena s delegacijama zemalja narodne demokratije, već da je takođe sovjetska delegacija podržavala i prihvatala argumente i zahteve jugoslovenske delegacije.

Kao i u svim konkretnim pitanjima, gde se radi o stavovima i delima, pokazalo se nerazrušivo jedinstvo demokratskog, antiimperijalističkog fronta. A ako je komunistička štampa zemalja socijalizma i narodne demokratije prećutala značajni doprinos Jugoslavije tom jedinstvu, i to u tako sudbonosnom pitanju, onda je to utoliko drastičnije što već dva meseca ta ista komunistička štampa i radio-propaganda objavljuje najneosnovanije laži o Jugoslaviji, iz usta i pera kako visokih rukovodilaca tih partija tako i niskih renegata i otpadnika Komunističke partije Jugoslavije, među ostalim i čudovišnu optužbu da je rukovodstvo KPJ (što u isto vreme znači i rukovodstvo jugoslovenske države) »izdalo socijalistički front« a da Jugoslavija »ide u naručje imperijalistima«.

Da li se ta štampa i propaganda, za koju je istina prirodna obaveza, plaši da uopšte pomene učešće Jugoslavije u rešavanju pitanja Dunava samo zato što čitava jugoslovenska praksa opovrgava koliko neistinite toliko neinteligentne optužbe štampe i radija tih prijateljskih zemalja? Nama se prebacilo da smo »probili svima uši hvalisanjem«. A naša narodna poslovica kaže da činjenice biju po glavi, bodu oči. Je li moguće da komunisti neće da vide i čuju samo zato što su iskonstruisali jedan sistem lažnih silogizama, koji je neodrživ pred istinom i činjenicama? Nažalost, tako izgleda. Prema propagandi štampe i radija niza komunističkih partija i zemalja demokratskog tabora ispada nekako tako, da je Dunavska konferencija bila održana u nekom apstraktnom gradu u vazduhu ili u nekom utopijskom lokalu van sveta, a da su članovi jugoslovenske delegacije, ukoliko su uopšte bili na konferenciji (jer se nije čulo da su »razbijali jedinstvo«), bili samo u svojstvu »prisutnih građana«. Možda je i sama reč Beograd postala nezgodna organizatorima i izvršiocima jedne nepojamne i nedopustive hajke protiv Jugoslavije, jer je sama ta reč Beograd doskora u celom svetu važila kao simbol borbe protiv fašizma, kao isturena tvrđava antiimperijalističkog, socijalističkog fronta? (Tako je na Svetskom kongresu intelektualaca, koji se održava u Vroclavu, nabrajajući narode Evrope koji su se borili protiv fašizma, glavni referent zaboravio da uopšte pomene narode Jugoslavije.)

Govoriti konkretno o Dunavskoj konferenciji ne pominjući Jugoslaviju — to je ne samo nelojalno i neshvatljivo među zemljama vezanim istim interesima nasuprot imperijalizmu, nego i politički kratkovido. Imperijalisti su pogrešno računali sa slabljenjem jedinstva antiimperijalističkog fronta. Zar je u interesu toga fronta prećutati da u tom jedinstvenom frontu Jugoslavija nepokolebljivo brani zajedničke interese, mir i demokratiju?

To ćutanje je karakteristično i u vezi sa sednicom Saveta bezbednosti OUN, na kojoj je, na osnovu memoranduma jugoslovenske vlade, rešavano pitanje nezakonitih postupaka angloameričke vojne uprave na Slobodnoj Teritoriji Trsta. U Savetu bezbednosti imperijalisti su, uz pomoć svoje poslušne glasačke mašine, sankcionisali jednu, još jednu, ciničnu povredu mirovnog ugovora. Delegat Ukrajinske SSR Manuilski i delegat SSSR Malik u potpunosti su podržali žalbu i protest jugoslovenskog pretstavnika i podneli rezoluciju istog sadržaja, — jer je jugoslovenska vlada zastupala pravednu stvar, jer se radi o stvari koja se tiče ne samo Jugoslavije, jer se radi o tome da zapadne sile gaze međunarodne ugovore i sopstvene obaveze, a to gaženje dolazi posle niza sličnih protivzakonitosti i povlači za sobom mogućnost novih agresivnih protivzakonitosti. Jugoslovenska vlada nije u svome memorandumu tražila priključenje Trsta Jugoslaviji. Ne, ona je zahtevala da se poštuje jedna važna međunarodna obaveza. Jugoslovenska vlada potpisala je ugovor o miru s Italijom, iako je smatrala i smatra odredbu o Trstu nepravednom, i radi saglasnosti s ostalim saveznicima iz rata sama je povukla iz Trsta one trupe koje su Trst oslobodile od nemačkih fašista. Jugoslovenska vlada ima pravo da zahteva od angloameričkih sila da poštuju ugovor koji su same potpisale. Ona je imala ne samo pravo, nego i dužnost da ukaže na nedopustivu samovolju angloameričkih vlasti i zahteva poštovanje odredaba mirovnog ugovora koji je ona uz žrtve potpisala. Pravednost zahteva jugoslovenske vlade potvrdili su i pretstavnici SSSR i Ukrajinske SSR. Izražavajući »snažan protest protiv takvog postupanja s međunarodnim ugovorima«, Manuilski je naglasio da »delegacija Ukrajinske SSR daje svoju punu podršku predlogu jugoslovenske vlade da se sporazumi zaključeni između Ujedinjenog kraljevstva i SAD s jedne, i Italije, s druge strane, oglase za nevažeće«. A kada je angloamerička glasačka većina, uprkos pravnoj neodrživosti angloamerička-francuskih »dokaza« i optužaba protiv Jugoslavije, uprkos protestima radnog naroda Trsta, odbila obe predložene rezolucije, sovjetski pretstavnik Malik izjavio je da su time »SAD, Velika Britanija i Francuska stupile na put otvorenog narušavanja mirovnog ugovora s Italijom i odluka Saveta ministara spoljnih poslova«.

A eto, i oni komunistički listovi koji su objavili sovjetsku izjavu, prećutali su jugoslovenski memorandum, kao da ga nije bilo. Da li se poslednja imperijalistička sankcija narušavanja međunarodnih ugovora ne tiče i Čehoslovačke, Mađarske, Rumunije, Bugarske, Poljske, Albanije, pa i radničke klase Francuske i Italije? Da li zbog zaslepljene i već besomučne hajke protiv Komunističke partije Jugoslavije komunisti drugih zemalja treba da prećute ratnohuškačku agresiju zapadnih sila na koju je ukazala jugoslovenska vlada? Čudan je to dokaz za tvrdnju da je Komunistička partija Jugoslavije skrenula s puta socijalizma i internacionalizma i da Jugoslavija srlja u naručje imperijalista, i to zato što ona zaista i s poletom gradi socijalizam i na svim sektorima vodi doslednu antiimperijalističku politiku!

Kako je propaganda tih zemalja narodne demokratije propratila slučaj Trsta? Tako, što je povodom kongresa Vidalijeve frakcije KP Trsta prenela besomučne optužbe protiv KPJ, kojima se služila i angloamerička glasačka mašina u Savetu bezbednosti, tako što je svesrdno ponavljala klevete vidalijevaca o teroru jugoslovenskih komunista i vlasti u Trstu. Zaista, iz boce Rezolucije Informbiroa izišli su opasni duhovi koji su pritisli dozivače duhova. Kad se čitav marksizam-lenjinizam svede na prepričavanje i psovačko pojačavanje te Rezolucije, sav internacionalizam na diskriminaciju KPJ i Jugoslavije, onda i dijalektika postaje kazuistika, onda neki mađarski rukovodioci daju čudna »obogaćenja« teoriji revolucije i pravednog rata, a neki bugarski rukovodioci isto tako čudna »obogaćenja« nacionalnom pitanju, a svi kritičari i sudije dosad nepoznat primer komunističke principijelnosti, metoda i morala. Udarac zadat našoj Partiji i našim narodima više je potresao ostale partije, jer je naša Partija, uz koju je narod, nepokolebljiva zbog svoje istine. A ne bi bilo rđavo ako bi se u zemljama antiimperijalističkog tabora malo više zamislili o međunarodnim ugovorima koje Angloamerikanci krše, jer su sve te zemlje vezane ugovorom o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći. To se zaboravlja u odnosu na Jugoslaviju, prema njoj se i kao državi čine nedopustivi postupci, iako je ona bila inicijator nekih od tih ugovora o prijateljstvu.

Da se vratim još jednom na Dunav, koji će biti zaista slobodan, jer po njemu neće gazdovati imperijalisti otvarajući na obalama svoje jazbine, i jer je pobedila suverena volja demokratskih naroda pribrežnih zemalja.

Dunav je velika reka, slavna i mnogo opevana, istoriska reka kojom su tekla mnoga istoriska zbivanja. Njime su se velike sile služile kao putem za ekonomsko potčinjavanje i političko porobljavanje upravo onih zemalja koje su ovoga puta, jedinstvene uz Sovjetski Savez, obezbedile svoja suverena prava.

Posle ove konferencije reakcionarna buržoaska štampa pisala je da Dunav više nije plav, da je »postao crven«.

Za nas Jugoslovene Dunav nije samo velika reka od ekonomskog i političkog značaja. S Dunavom nas vezuju intimne, krvne veze. Preko njega su nemački fašisti pripremali agresiju na našu zemlju. Taj Dunav u prošlom ratu nije bio plav, nego crven, crven od krvi naših ljudi, žena i dece, od krvi žrtava koje su nam naneli fašisti raznih zemalja, među kojima su se u šovinističkom besu isticali mađarski fašisti, organizatori masovnih pokolja. Nijedan narod nije ulio više svoje krvi u Dunav. Dunav je bio jedna od masovnih grobnica naših patriota, ali i poprište slavnih borbi. Zar se može zaboraviti i sme poreći da su se na Dunavu 1944 srele Crvena armija i Jugoslovenska armija? Zar se može iz istorije izbrisati činjenica da je Jugoslovenska armija, rastući za tri godine čudesne borbe sama protiv bezbroj neprijatelja, dočekala Crvenu armiju u koju je verovala i na hiljadu kilometara daljine, i s njom zajedno nastavila borbu za uništenje fašizma? Zar se može poreći da je na Dunavu Crvena armija srela prvu savezničku vojsku, istinski prijateljsku vojsku, jedinu narodnu vojsku u porobljenoj Evropi, i to vojsku koja je, iako nastala kao iz ničega, bila vojnički ozbiljan i moralno jak saborac? Zar je korisno za stvar antiimperijalističkog fronta poreći divnu istinu da su se na Dunavu srele dve revolucionarne narodne vojske, voljena učiteljica i dobra učenica, rođena i odrasla u najtežoj borbi? Ne, slova pisana pravednom krvlju ne brišu se sa stranica istorije, ona probijaju ispod svih nasilno naslaganih boja, ona plamte. A sa tog istog Dunava jugoslovenski komunisti upućivali su pozive mađarskim antifašistima u toku rata, i preko tog istog, od krvi crvenog, Dunava pružila je nova Jugoslavija ruku susednim zemljama čiji su narodi bili u ratu protiv nje. No eto, u informacijama i propagandi o Dunavskoj konferenciji, čudni branioci internacionalizma i socijalizma prećutkuju aktivno antiimperijalističko učešće Jugoslavije čak i u konkretnom rešavanju pitanja Dunava, one iste Jugoslavije za koju su do skora svi priznavali da je ogromno mnogo učinila ne samo u oslobodilačkom ratu nego i za uspostavljanje uslova mira i prijateljstva na Balkanu i Istočnoj Evropi. Je li greh Jugoslavije što je to činila?

Nemam pretenzija da govorim o partijama, rukovodstvima i vladama. Govorim o štampi i propagandi tih partija, rukovodstava i vlada, govorim s pravom kao književnik i publicista naroda Jugoslavije, ponosan što radim u principijelno i moralno tako čistoj propagandi u doba kad se mnogi organi propagande komunističkih partija spuštaju na nivo bulevarsko-revolverske štampe, uzajamno menjajući informacije i argumente s buržoaskom štampom.

Ta komunistička i demokratska štampa nije rekla ni reč o tome da je u Zagrebu održano suđenje jednoj ubačenoj grupi špijuna Vatikana i angloameričkog imperijalizma, da je na tom suđenju kao nikad dosad raskrinkana uloga Vatikana u ratnohuškačkoj politici Volstrita, da se pokazala ne može biti jasnije povezanost Vatikana s fašizmom u ratu i ratnim zločincima posle rata. (Tek posle protesta s jugoslovenske strane objavljeno je nekoliko reči.) Zar za zemlje antiimperijalističkog tabora ovo pretstavlja beznačajnu stvar? Na jugoslovenskoj granici pohapšeni su do jednoga ti emisari imperijalističkog terorističkog centra, školovani pod hitlerizmom a doučeni pod zapadnim imperijalizmom. Ti isti emisari imperijalizma stižu i u sve zemlje antiimperijalističkog tabora, samo što ne bivaju uhvaćeni odmah na granici kao kod nas. Raskrinkan je isti izvor špijunskog terorizma i provokacije. Zar je to stvar bez značaja za Francusku, u kojoj radnička klasa i partija vodi tešku borbu protiv katoličkivolstritski miropomazanih prodavaca otadžbine, ili za radničku klasu i partiju Italije, gde se nalazi ta špijunsko-teroristička centrala koja pretstavlja i najvećeg neprijatelja italijanske radničke klase? Zar mađarski komunisti treba da prećute udeo svog najvećeg neprijatelja kardinala Mindsentia u toj zaveri samo zato što je njegov udeo dokazan na zagrebačkom procesu? Izdajnički emigranti svih zemalja antiimperijalističkog tabora ujedinjuju se na zapadu. Na zagrebačkom procesu otkrivene su veze i kanali te organizacije za Mađarsku, Rumuniju i druge zemlje. Izgleda da je to beznačajno, da jugoslovenske vlasti nisu učinile nikakvu uslugu zemljama antiimperijalističkog fronta razbivši jednu terorističku organizaciju usmerenu protiv svih tih zemalja, — jer propaganda komunističkih partija tih zemalja u isto vreme piše o »teroru rukovodilaca Komunističke partije u Jugoslaviji«, o »fašističkom proganjanju pravih komunista« i prepričava slične ljudožderske priče za decu, koje buržoaska štampa već davno servira protiv Sovjetskog Saveza i zemalja narodne demokratije.

Kada sam prošle jeseni bio u nekoliko inostranih zemalja, reakcionarna štampa je upravo vodila kampanju protiv Jugoslavije, trubeći da oko trista hiljada pobunjenika u zemlji vodi borbu protiv Titovog režima. Čak su me i zaista iskreni prijatelji iz inostranstva, ugledni politički i kulturni radnici, pitali u poverenju kako stoji stvar na bojištu. Na odgovor da je ta priča smešna, a da narodna vlast hvata poneke grupice običnih bandita bez ikakvog oslonca, prijatelji su nekako rezervisano klimali. »Jer, — kao da su mislili, — nešto ipak mora da se krije iza tih možda naduvanih vesti«.

Sada je postalo svima jasno šta se krilo. Ta ustaško-četnička vojska od trista hiljada pobunjenika — sastojala se od ovih pedeset bandita što su se u etapama ubacivali u našu zemlju, a koje su organi naše državne bezbednosti redom i promptno hvatali na prvim koracima od granice. Skoro godinu dana »vojskovođe« te imaginarne vojske, i sami uvereni da ta vojska postoji, stizali su tačno — u ruke narodne vlasti. U zemlji nikakve pobunjeničke vojske nije bilo — ona je postojala na papiru i u mozgu špijunskih poslodavaca, a same »vojskovođe« bile su iznenađene. Da, u Jugoslaviji, gde su narod, partija i vlast jedinstveni, suđeno je već špijunima raznih boja, pa i špijunima kova Osvalda, Juranića i kompanije, koji su pod vidom žrtava fašizma i pod maskom komunista bili agenti prvo Gestapoa, a potom jedne druge poznate zapadne ustanove.

Sada je celom svetu jasno kakvu su špijunsko-terorističku organizaciju otkrili i onemogućili organi naše državne bezbednosti hvatajući ubačene ratne zločince kojima je suđeno u Zagrebu. No sada o tome demokratska i komunistička štampa i propaganda ćuti, kao da se ne radi i o interesima tih naroda i zemalja čija propaganda o tome ćuti. Ali ta štampa i radiopropaganda još koliko više o teroru u Jugoslaviji, o pobunama »zdravih elemenata«, »vernih socijalizmu«, ta propaganda još koliko poziva narod Jugoslavije na pobunu protiv zakonitog rukovodstva, ta štampa i radio-služba još koliko mesta daje gnusnim izjavama pojedinačnih renegata i podlaca koji pišu i govore u ime komunističke ideje i morala — »Skantea«, »Rude pravo«, »Tvorba«, »Sabad nep«, »Rabotničesko delo« i drugi listovi i radio zemalja narodne demokratije svakoga dezertera iz Jugoslavije ili otpadnika u inostranstvu proglašavaju prvoborcem, najboljim komunistom, vođom. Štampaju se podli i nepismeni tekstovi renegata kao uzor »marksističko-lenjinističke analize«, problematični avanturisti proglašavaju se moralnim sudijama, kukavičkim špekulantima povećavaju se činovi, dodaju jugoslovenska odlikovanja, povećava značaj, smešnim razmetljivcima daje se značaj velikih teoretičara, a jedan dekadentno-senzacionalistički reporter bez otadžbine proglašava se čak i »velikim jugoslovenskim književnikom« s moralnim pravom da svoje kukavičje jaje snese u odbranu revolucionarne teorije i morala.

Da li je i to jedan od razloga ćutanja o velikoj pobedi socijalističke bezbednosti nad imperijalističkim špijunskim terorizmom? Da li ćutanje o suđenju uhvaćenim zločincima, opasnim za sve zemlje vezane istim interesom, služi opravdavanju nove vrste »raseljenih lica«, koja svoju bedu i sramotu prikrivaju prepotentnopodlim izjavama, i galame ćućeći iza granice, čekajući da se »vrate« u Jugoslaviju kao rukovodioci? Zar je moguće štititi i potpomagati takve tipove, koji izdavši svoju socijalističku otadžbinu mogu biti samo izdajnici socijalističkog fronta? Zar nije apsurdno dići čudovišnu hajku oko pogibije jednog generala-dezertera, koji je, bežeći preko granice, pucao na stražara postavljenog da čuva granicu otadžbine? Granice Jugoslavije su svete. Preko njih špijuni teško prelaze. No granice Jugoslavije nisu gvozdena zavesa iza koje se dešavaju tajanstvene stvari. Ono što se u Jugoslaviji dešava vidno je i čujno celom svetu, i to služi na korist čitavom demokratskom frontu. Priče o pobunama i teroru ne postaju istinitije ako izlaze u demokratskoj štampi, a laži renegata ne služe na čast njihovim zaštitnicima.

Ne može biti u interesu narodnih demokratija i socijalizma da se lažima o Jugoslaviji i ćutanjem o istini ohrabruju imperijalistički agresori koji snuju o razaranju ne samo Jugoslavije nego i ostalih narodnih demokratija. Front demokratije i socijalizma jedinstven je. To jedinstvo Jugoslavija potvrđuje svakim postupkom svoje unutarnje i spoljne politike. Jugoslavija zastupa istinu u koju je uverena. Niko u inostranstvu nije čuo nijednu klevetu iz Jugoslavije protiv prijateljskih zemalja, i propaganda tih zemalja morala bi ustvari biti zadivljena dostojanstvenošću naše Partije, naše štampe i naše propagande. Istina je svima nama potrebna. Opasno je bojati se istine ili je žrtvovati radi kratkovidih računa, radi produženja jedne istoriske pogreške u odnosu među komunističkim partijama.

Jovan POPOVIĆ

POSLIJE GRAMOSA

Poslije više od dva mjeseca oštrih danonoćnih borbi, na planinskim brdima i besputnim visijama Smolike i Gramosa utišala se topovska paljba. Predjesensko sunce suši i prži danas krvava bila i obronke po kojima su s prosule kosti desetina hiljada mrtvih. U slavu Drajpera, Vedemajera, Van Flita i Gliksburga — vjetrovi raznose pepeo sa zgarišta planinskih sela, ali su ostali na grčkom tlu leševi hiljada palikuća, bijednih najamnika kralja njemačke krvi i dolarskih kraljeva Volstrita. Gramos je kao tvrdi šanac osvetnika grčkog naroda i njegove slobode izazvao divljenje svijeta. Sa svojim visovima i svojim krvavim rovovima, krvav i veličanstven, on je ušao u istoriju kao ogromna grobnica monarhofašističkih bataljona i brigada, kao svijetli simbol herojske borbe za slobodu.

Borbe na Gramosu istovremeno su i velika pouka i izvor plemenitih herojskih nadahnuća za grčke borce i sve narode koji vode oslobodilačku borbu, one bi istovremeno mogle biti i velika pouka za dolarske generale koji po balkanskim brdima traže lošu slavu hitlerovskih stručnjaka za porobljavanja, pljačku i pokolje.

Ofanzivu na oslobođenu teritoriju generala Markosa volstritski stratezi su bili zamislili, ugledajući se na »vajs« i »švarc« planove ofanziva Lera i Hitlera protiv naše Narodnooslobodilačke vojske, kao munjevitu operaciju opkoljavanja i uništenja. Šest krvavih divizija dobile su zadatak da na grebenima Gramosa »slome kičmu« Demokratske armije Grčke i ostvare Van Flitovu lozinku »Zarobi i ubij«. Međutim, uskoro se pokazalo da je Gramos daleko tvrđi nego što se moglo pretpostaviti prema netačnim obaveštenjima monarhofašista i da, uprkos svestrane nadmoćnosti i ogromnih gubitaka napadača, planinski front ostaje nepovrijeđen.

Uvećan je broj divizija. Po naređenju američkih generala, po milosti kralja Gliksburga i s blagoslovom dolarizirane pitije Damaskinosa — vojska od preko sto hiljada kriminalaca i palikuća pošla je na planinske lance između Konice i Kostura. U toj vojsci su bili koljači Andona Čauša, saradnika njemačkih i bugarskih fašista koga su Amerikanci unaprijedili u čin majora, oficiri tipa Nikole Kare, »obrazovani« u krvavim eses-školama neprijatelja čovječanstva, generali iz kvislinških Ralisovih bataljona bezobjednosti, kriminalci tagme ta sfalije koji su u hljebne peći solunskog sela Hortiati bacali i pekli živu djecu, palikuće i dželati iz zervasovskih i paudijskih izdajničkih bandi.

Danima i nedjeljama je čitava imperijalistička štampa pjevala slavopojke krvavim čoporima ubica grčkog naroda koji su iz službe njemačkom okupatoru prešli u službu britanskom a zatim dolarskom osvajaču. Obmanjivači, krivotvorci i čuveni lažljivci iz Frans-presa, opsenari, čarobnici i mađioničari štamparske imperijalističke laži iz Junajted i Asošieted-presa, štampa Al Kaponijevog prijatelja Hersta i Herstovog prijatelja Mak Kormika, čitava imperijalistička štampa je izmišljala laži o Markosovom porazu i bjekstvu. Markosove ponude za mir shvaćene su kao znak slabosti, a laburistički vođa Ernest Bevin nije htio ni da primi delegaciju Lige za demokratsku Grčku i njen predlog za posredovanje Velike Britanije na osnovu tih ponuda. Očekivao se brz uspjeh na Gramosu, pripremani su planovi za nove pokolje na Peleponezu, pripreman je mir ropske tišine, »strašan mir, sa mamuzama i hučan, konjanički« i kolonijalni.

A kad su zakasnili i sasvim izostali očekivani uspjesi na Gramosu — imperijalistička štampa je bez ženiranja udarila po prstima svoje štićenike: »...Obavještajna služba atinske vlade je bijedna a rad visokih štabnih oficira ne može se ničim pohvaliti. Komandanti divizija ne znaju za međusobnu saradnju ali svi oklijevaju i izbjegavaju borbu čim zamiriše na veće gubitke. Političari u Atini znaju samo jedno: da ponavljaju svoju staru tvrdnju kako su im potrebni teški bombarderi i teške haubice, dok američki visoki vojni stručnjaci smatraju da to uopšte nije potrebno...« (»Star« od 15 avgusta, članak Marka Gejna).

U prvoj polovini jula održano je savjetovanje atinskog generalštaba kome su prisustvovali američki »visoki vojni stručnjaci«: zamjenik ministra vojske SAD Drajper, načelnik operativne uprave Ministarstva vojske SAD general Vedemajer, dolarski gaulajter Grčke Grisvold, general Van Flit i načelnik engleske vojne misije general-major Drun. I na tom savjetovanju su monarhofašistički ministri i komandanti ponovili svoj zahtjev za isporuku bombardera i pošiljku stranih trupa. Amerikanci su im »u oštrom tonu, izjavili da smatraju da su atinski vođi potpuno nesposobni da upotrijebe američku pomoć i podignu moral monarhofašističkih vojnika koji je u padu i upozorili su ih da ne zloupotrebljavaju američku velikodušnost«.

Američka »velikodušnost« ispoljila se u liferovanju srednjih bombardera, tenkova tipa »Kentaur«, bacača plamena, lakih oklopnih kola, brdske artiljerije, teških mitraljeza i bombi donesenih iz Njemačke. Ovo oružje nije sve predano zaista potpuno nesposobnom atinskom vođstvu. S oružjem su došli američki stručnjaci od kojih zapadna štampa pominje narednika Franca Kenleta, »bivšeg tenkistu koji je pratio prvi tenk u sadašnjem grčkom ratu« i »njegove pratioce«, inženjerskog narednika Samjuela Njumana iz Liti Roka u Arkanzasu i kapetana Hari Drinkarda iz Ube u Alabami koji su, zaista neslavno, učestvovali u napadu na planinu Alevicu... Zapadna štampa ne spominje imena mnogih »pratilaca« koji su u tom pohodu ispraćani na posljednji put i čija su imena spomenuta samo u posmrtnim pismima upućenim njihovim ukućanima, ako su ih imali.

Kad su, uprkos moćnom naoružanju i stručnim »pratiocima«, uspjesi opet zakasnili i obmanuli očekivanja — imperijalistička štampa bila je prinuđena da prizna »odličan moral« i »fanatičan otpor« branilaca Gramosa. O herojstvu Markosovih boraca, o junaštvu grčkih komunista, svjesnih i vjernih sinova svoga naroda, mnogo ubjedljivije govore brojevi neprijateljskih gubitaka. Demokratska armija je uništila četvrti dio stohiljadite vojske najamnika američkog imperijalizma; američki stručnjaci su iznenađeni upornim otporom do te mjere da nijesu imali vremena ni pokušati da prikriju to iznenađenje.

Novo neprijatno iznenađenje doživjeli su američki pokretači ofanzive u trenutku kad su, prebrajajući desetkovane najamničke jedinice odlagali završetak akcija na Gramosu za mjesec oktobar. General Markos sa svim svojim snagama i ratnim materijalom neočekivano se probio kroz neprijateljski obruč i pošao — ne na zapad ili sjever i ne preko granice, kako su oni priželjkivali, nego na istok i na jug — u srce svoje zemlje. U trenutku kad nesposobno atinsko vođstvo likuje tvrdeći »da je zbrisana oslobođena teritorija« i da »neprijatelj leži nemoćan i oboren«, — Amerikanci drukčije gledaju na situaciju a kroz njihovu štampu prodiru zabrinjujuće vijesti. »Mnogi Amerikanci strahuju da će Markos pretvoriti oblast Vici u drugu Slobodnu Grčku« — javlja Junajted pres, a jedna druga agencija potvrđuje: »Postoji strahovanje da će pobunjenički pokret biti pojačan, jer već i sama privredna situacija stvara i suviše veliki broj socijalnih sukoba...«

Volstritski izaslanici ne dijele iluziju atinskih vlastodržaca da će poslije Gramosa moći u miru da grickaju američke paštete i sireve od masti morskih slonova. Oni su bolje gledali i jasnije vidjeli kako grčki komunisti uporno i nesalomljivo brane svoju divnu zemlju plavih bregova i ljubičastog mora, kako grčki narod neštedimice daje nove borce i nove heroje svojoj nadi i zaštiti, oslobodilačkoj armiji generala Markosa. Amerikanci su najzad naučili da vjeruju riječima vođa demokratske Grčke, i nije nikakvo čudo što poslijednje vijesti govore o zamjeni američkih oficira engleskim oficirima; tu zamjenu je izvršio Van Flit s ciljem da spasi i očuva ostatak svojih »stručnjaka«. Svako voli da se izvuče iz vruće kaše, a po »konjaničkim odnosima« između dviju imperijalističkih zemalja, po »sporazumu između konja i jahača«, britanski oficiri su morali prihvatiti i ovaj neprijatni posao koji su bez mnogo uspjeha okušali prije njih hitlerovski, Skobijevi i dolarski specijalisti.

Pokazalo se da je Van Flitova opreznost poslije skupih iskustava na Gramosu umjesna i opravdana. Nedjelju dana poslije izjave kvislinga — Sofulisa da »neprijatelj leži nemoćan i oboren« — oslobodilačka borba grčkog naroda prelazi u višu fazu, privremena vlada demokratske Grčke pristupa obrazovanju divizija

Borba otpočeta na Gramosu nastavlja se. Jedinice Demokratske armije i partizani Tesalije i Rumelije, Peloponeza i Epira, Makedonije i Trakije, nadahnuti herojstvom branilaca Gramosa »pretvaraju cijelu Grčku u veliki Gramos«. Pozornica herojske epopeje, Gramos je postao simbol nesalomljive borbe grčkog naroda za slobodu i demokratiju.

Mihailo LALIĆ

Otvaranje Doma-muzeja K. S. Stanislavskog

Na dan desetogodišnjice smrti K. S. Stanislavskog u starinskoj kući, gde je veliki majstor ruskog pozorišta proveo poslednjih sedamnaest godina svog života, otvoren je muzej.

U kući broj 6, u ulici Stanislavskog, sakupili su se tog dana pozorišni i književni radnici, rođaci, saradnici, učenici, prijatelji i poštovaoci Konstantina Sergejeviča.

Dom-muzej već su posetile hiljade trudbenika Moskve i drugih gradova.

O IZDAVANJU NAŠIH KLASIKA

Radovan LALIĆ

Izdavanje naših klasičnih pisaca, naročito pisaca XIX veka, pretstavlja jedan od veoma važnih i neodložnih zadataka naše kulturne izgradnje. Pitanje dobrih, kritičkih izdanja naših klasika pretstavlja u stvari jedno od pitanja usvajanja tekovina naše kulturne prošlosti, jedno od pitanja usvajanja našeg kulturnog nasleđa. Izgrađujući svoju novu, socijalističku kulturu, mi se, uz ostalo, moramo oslanjati i na zdrave, napredne tekovine naše kulturne prošlosti. Novim izdanjima naših književnih klasika mi ćemo veoma mnogo doprineti rešenju toga pitanja u oblasti književnog stvaranja. Novim izdanjima klasika učinićemo pristupačnim širokim čitalačkim masama trudbenika veoma značajne književne tvorevine naših naroda, koje su im dosad bile vrlo malo poznate. Kritičkim i potpunim izdanjima naših najznačajnijih pisaca iz starijih perioda pomogli bismo pravilnom razumevanju kulturnog razvitka našeg naroda, pravilnoj oceni našeg kulturnog nasleđa.

Predratnim izdanjima naših klasika mi nikada ne možemo biti zadovoljni iz više razloga. Dela naših starijih pisaca izdavana su nesistematski, nepotpuno, nekritično. Ima veoma značajnih pisaca čija celokupna dela nisu nijedanput izdavana. Pošto su izdavači bili privatni kapitalisti, osnovni motiv za izdavanje naših pisaca bio je čisto merkantilnog karaktera. Uzmimo, na primer, poznatu seriju »Srpski pisci«. Ova edicija imala je da obuhvati sve važnije srpske pisce XIX veka i njihova celokupna dela. Luksuzno opremljene, knjige su bile vrlo skupe i bile su namenjene bogatom kupcu, koji na knjigu ne gleda kao na kulturnu potrebu, već kao na sastavni deo svoga nameštaja. Ne zainteresovavši široke krugove čitalaca, ova edicija nije ni završena; od nekih pisaca izišla je jedna ili dve sveske, a od nekih ništa (Zmaj, Đura Jakšić, Sremac i drugi). Država se nikako ili skoro nikako nije interesovala za izdavanje književnih dela naših velikih pisaca. U tome se takođe ogledala kulturna politika buržoaske države. Tipičan je slučaj sa delima Vuka Karadžića. Celokupna dela velikog srpskog književnog i kulturnog reformatora počela su izlaziti u državnom izdanju devedesetih godina prošlog veka, ali nisu dovršena.

Razumljivo je, prema tome, da predratna izdanja naših klasika imaju ogroman broj nedostataka. Kad su bila u pitanju pojedina dela, pri izboru su uzimani u obzir momenti koji ponekad nisu imali nikakve veze sa kulturnim i književnim značajem određenog dela ili pisca. Kada se radilo o celokupnim delima pojedinih pisaca, često se dešavalo da dela tih pisaca imak ne izađu u celini, da iz zbirke često ponešto značajnije izostane. Redakcija je nekritično vršena, nesistematski, bez utvrđenih principa ili, ako se redaktor pridržavao kakvih principa, oni su često bili vrlo pogrešni. Pomenuto državno izdanje Vukovih dela rađeno je po nekom komplikovanom i čudnovatom sistemu. Redaktori su podelili Vukova dela na gramatičke, istoriske, etnografske itd. spise, ali kako ti spisi nisu uvek čisto gramatički ili istoriski i slično, redaktori su ih sekli i cepali i trpali u razne kategorije prema svojoj shemi. To je samo jedna strana ovog izdanja. Tome izdanju mogle bi se zameriti još mnoge druge stvari. Na primer, mogle bi se učiniti ozbiljne zamerke principijelnog karaktera načinu na koji su izdate Vukove narodne pesme. Itd.

Vrlo ozbiljan nedostatak predratnih izdanja naših klasika jeste nekritičnost redakcije samih tekstova. Redaktori su se često proizvoljno odnosili prema tekstu koji su imali da rediguju. Oni su bez dovoljno razloga menjali pravopis, interpunkciju, pa ponekad i sam tekst. Redaktori pri uređivanju izdanja nisu dovoljno vodili računa o okolnostima pod kojima je izvesno delo ranije objavljivano i nisu davali prvobitni tekst, onako kako ga je autor napisao, nego su davali, na primer, cenzurisani tekst. Kod najvećeg broja izdanja naših klasičnih pisaca ne može se uopšte govoriti o pažljivom tekstološkom radu redaktora, što je neophodno kada su u pitanju klasici, koji pretstavljaju kulturno bogatstvo naroda.

Predratnim izdanjima naših klasika često nedostaju predgovori i potrebne napomene i objašnjenja. Ukoliko ima objašnjenja i predgovora, oni su u najvećem broju slučajeva nedovoljni, pogrešni i nenaučni. Ističući ovaj nedostatak, mi ne mislimo da sva izdanja klasika treba snabdeti glomaznim filološkim aparatom. Ali je uvek potrebno dati čitaocima radi orijentacije podatke koji će im pomoći da razumeju datog pisca. U Sovjetskom Savezu uz izdanja klasika, čak i ona najpopularnija, daju se objašnjenja, najčešće istoriskog karaktera. Bez sličnih objašnjenja čitanje klasika, koji su inače po duhu i sadržini pristupačni najširim narodnim masama, veoma je teško.

Posle rata nastao je kod nas temeljit preokret u izdavačkoj delatnosti, kao i u drugim oblastima života naših naroda. Sva izdavačka preduzeća prešla su u ruke države (sem preduzeća nekih starih kulturnih društava) tj. postala su organ kulturne politike naše partije i naše narodne vlasti. Naša izdavačka preduzeća objavljivala su i objavljuju vrlo veliki broj knjiga iz svih oblasti nauke i kulture. Književna dela naših klasika takođe su među ovim izdanjima prilično zastupljena. Ovako živa izdavačka delatnost rezultat je činjenice da je naša narodna revolucija aktivizirala široke narodne mase, podigla ih, stvorila kod njih interes za kulturu. Izdavačka preduzeća izilaze u susret tim povećanim kulturnim zahtevima narodnih masa.

Ali u tom radu izdavačkih preduzeća ima još uvek mnogo nedostataka. Naša izdavačka preduzeća još nisu uspela da savladaju teškoće koje im se stavljaju na put i koje doista nisu male. Što se tiče izdavanja naših klasika, mislim da je osnovni nedostatak u tome što naša izdavačka preduzeća nisu otišla dalje od izdavanja pojedinih dela tih klasika. Ona nisu pristupila većim pothvatima na ovom polju. I u izdavanju pojedinih dela i knjiga naših klasika naša izdavačka preduzeća pokazala su prilično nesnalažljivost. U tome poslu izdavačka preduzeća nemaju dovoljno sistema, rade na parče, bez jednog određenog plana, koji bi rad preduzeća usmeravao na duže vreme. Tako neka preduzeća imaju po nekoliko edicija, po nekoliko raznih »biblioteka« uglavnom za istu oblast književnosti, tako da se te »biblioteke« ponekad među sobom ukrštaju. Pada u oči takođe i činjenica da se često izbor knjiga i pisaca vrši šablonski, po starim merilima. Razume se, preduzećima stoje na putu ozbiljne objektivne smetnje; najveća je ta što nemaju dovoljan broj stručnjaka, koji bi ovom poslu pristupili savesno i sa razumevanjem. Ali mi ističemo nedostatke zato da bi se oni uklonili, a pitanje je tako ozbiljno, da treba uložiti napor radi njegovog rešenja.

Po našem mišljenju izdavanju naših klasika treba pristupiti na dva načina: treba, prvo, izdavati pojedina značajna dela naših klasika, odnosno izbor dela naših klasika, i, drugo, treba otpočeti sa sistematskim izdavanjem celokupnih dela naših najboljih pisaca XIX veka. Što se tiče prvog zadatka, neophodno je prilikom izdavanja vršiti mnogo pažljiviji izbor dela i pisaca nego što je to činjeno dosad. Izbor treba praviti u skladu sa idejnom sadržinom, sa književnom vrednošću, sa ulogom koju su ova ili ona knjiga, ovaj ili onaj pisac odigrali u razvitku naše književnosti, a ne prema starim istorijama književnosti, prema reakcionarnim i zastarelim merilima. I sam izbor dela ili pisca za izdavanje zahteva izvesnu prethodnu studiju. Isto tako predgovori i objašnjenja moraju biti mnogo brižljivije rađeni nego dosad u nekim našim posleratnim izdanjima, sa mnogo više napora da se za pojedine književne pojave da istinski naučno, marksističko objašnjenje. Tumačenja na kraju knjige ne smeju se svoditi na »rečnik manje poznatih reči« nego moraju doista pomoći čitaocu da uđe u suštinu čitave knjige.

Veoma ozbiljan zadatak koji pretstoji našim izdavačkim preduzećima jeste izdavanje celokupnih dela naših klasika. Kao što smo rekli, predratna izdanja ne mogu nas zadovoljiti zbog svojih krupnih i bitnih nedostataka, da i ne govorimo o tome da su potpuno rasprodana i da se ne mogu nabaviti. Uostalom, ima krupnih pisaca čija dela nisu ni jedanput izdavana u celini. Izdavanju celokupnih dela naših najistaknutijih starijih pisaca treba pristupiti s planom i sistematski. To je moguće povezati sa godišnjicama rođenja ili smrti pojedinih naših pisaca ili sa drugim značajnim datumima naše književnosti. Izdanje celokupnih dela jednog pisca bio bi veoma značajan doprinos proslavi toga pisca. Na primer, proslava stogodišnjice rođenja Svetozara Markovića bila je zgodan povod da se pristupi potpunom, kritičnom izdanju celokupnih Markovićevih dela, ili proslava stogodišnjice srpske kulturne revolucije — da se pristupi izdavanju dela Vuka Karadžića. Ali kada to nismo onda učinili, uglavnom usled objektivnih razloga, moramo učiniti sada, i to treba da bude sastavni deo čitave delatnosti na izdavanju klasika naše književnosti.

Drug Milovan Đilas u svom referatu na V Kongresu naše partije, osvrćući se na nedostatke naučnog rada kod nas, istakao je takođe činjenicu da smo u oblasti nauke o književnosti veoma izostali. Izdavanje celokupnih dela naših klasika doprinelo bi u znatnoj meri naučnom proučavanju naše književnosti. Svakom ozbiljnom proučavanju istorije književnosti, svakom naučnom postavljanju književnih problema prethode radovi koji se odnose na postanak pojedinih dela, na razne njihove varijante, na razna njihova izdanja, na sve ono što je potrebno znati prilikom kritičkog izdanja dela jednog pisca. Na taj način, izdavanjem dela naših klasika doprinelo bismo ne samo upoznavanju širokih čitalačkih slojeva sa našom kulturnom prošlošću, nego bismo pomogli i razvitku nauke o književnosti. Ne preuveličavajući značaj ovog posla, mislim da možemo reći da bi kritička izdanja sabranih dela naših pisaca mogla biti za nas pravo otkriće, da bi se posle takvih izdanja neki naši pisci pojavili u sasvim novoj svetlosti. Nova kritička izdanja naših pisaca dala bi bogat materijal za diskusiju o našem književnom nasleđu, za reviziju zastarelih, idealističkih pogleda na našu književnost, za izgrađivanje marksističkog shvatanja istoriskog procesa naše književnosti.

Posao oko izdavanja dela naših klasika traži angažovanje velikog broja književnih i naučnih radnika. Taj posao ne mogu savladati oni ljudi koje su izdavačka preduzeća angažovala kao stručnjake, tim pre što oni često nemaju potrebnih kvalifikacija, što su neki od njih došli tamo zbog oskudice kadrova, koja još uvek kod nas postoji. Ova stvar je, po mom mišljenju, toliko ozbiljna, da nju treba da uzmu u razmatranje i druge naše kulturne organizacije i ustanove. Za izdavanje klasika naše književnosti treba da se zainteresuju Savez književnika Jugoslavije, odnosno republikanska udruženja književnika, i književni instituti naših akademija. Oni treba da pruže konkretnu pomoć izdavačkim preduzećima, da daju inicijativu za izdavanje pojedinih pisaca, da dadu stručnjake za priređivanje izdanja naših klasika. Tek onda bi se moglo misliti na uspešno rešenje ovog tako važnog problema.

KOSMOPOLITI IZ LITERARNOG HOLIVUDA

U poslednjem broju sovjetskog časopisa »Novi mir« objavljen je članak Miler-Budnjicke »Kosmopoliti iz literarnog Holivuda« koji govori o nekoliko značajnih pojava u savremenoj zapadnoj literaturi. Autor članka, čije osnovne misli iznosimo, naglašuje da se sada američki reakcionari usrdno trude da u svest inteligencije zapadne Evrope unesu ideju kosmopolitizma, teoriju »ujedinjenja« naroda Evrope pod vlašću SAD. Različiti su načini na koji se vrbuju pisci za nosioce tih ideja. Američki reakcionari kupuju renegate koji im se cinično i otvoreno prodaju, uzimaju u službu kolebljive intelektualce čiju kolebljivost je potsticala i njihova sitno-buržoaska priroda, najzad, nameću svoje ideološke koncepcije nedovoljno doslednim piscima, koji su do juče bili napredni, ali koji ne shvataju da reakciji pružiti prst znači izgubiti čitavu ruku. To se desilo sa piscem Lionom Fojhtvangerom.

Njegov novi roman »Oružje za Ameriku«, koji je izdat 1947 godine pod nazivom »Gorda sudbina«, postigao je u Americi ogroman uspeh, stalno se nalazi na spisku najboljih dela sezone i smatra se u Americi za jedno od najvećih dela zapadne literature u toku poslednjih godina. U ovom romanu Fojhtvanger prenosi u istorisku prošlost jedan od najaktuelnijih problema našeg doba — odnos Amerike i Evrope u posleratnim prilikama. Pisac u toj knjizi ponovno dodiruje stari problem koji je razrađivao i pre toga — pitanje nacionalnih osećanja i kosmopolitizma.

U periodu između dva rata Fojhtvanger je odigrao naprednu ulogu u zapadnoj literaturi. On je bio jedan od organizatora i aktivnih učesnika pokreta napredne antifašističke inteligencije u odbrani kulture protivu fašističkog varvarstva. U svojim antifašističkim romanima on je demaskirao hitlerovce, njihov zoološki rasizam, njihovo varvarstvo i nečoveštvo. Više puta on je istupao u odbranu novog socijalističkog sveta. Fojhtvanger ima zasluga za snage demokratije i napretka. Utoliko nepomirljiviji treba da bude stav prema zaostalim, reakcionarnim tendencijama u njegovom stvaralaštvu i pre svega prema njegovim kosmopotiskim koncepcijama. U svim istoriskim romanima Fojhtvangera ističe se ideja svetske države: imperije Aleksandra Makedonskog protivu azijatskih carevina, Rima protiv Judejskog carstva, sveštene rimske imperije i »božje države« katoličke crkve protivu nacionalne monarhije, Sjedinjene Kraljevine protivu kolonija, Amerike protivu evropskih zemalja. Fojhtvanger nastupa kao strasni branilac svetske države. On proglašuje »istorisku pravdu« kosmopolitizma kao progresivnu ideju za sve narode i za sva doba i opravdava renegatstvo, odricanje otadžbine i nacije u ime te ideje. Ali šta znači kosmopolitizam u naše doba? Juče, ova reakcionarna kosmopolitska ideja svetske države značila je hitlerovski »novi poredak u Evropi«, koji je gazio nacionalni suverenitet i nezavisnost evropskih naroda. Danas, to je jedna od formi maskiranja imperijalizma u njegovoj borbi za svetsku prevlast.

U poslednjem romanu Fojhtvangera »Oružje za Ameriku« problem nacionalnog osećanja i kosmopolitizma uzima novu formu: Amerika protivu Evrope. Ideju svetske države Fojhtvanger ujedinjuje sa propovedi gospodarenja angloameričkih naroda. Kao neka vrsta uvoda za njegov novi roman može se smatrati njegova »Anglosaksonska trilogija« koja je izišla u Nemačkoj još u dvadesetim godinama ovoga veka i u kojoj Fojhtvanger proglašuje »istorisku misiju« angloameričkih naroda kao »nosilaca civilizacije i progresa«. Ovu, istoriski lažnu, političku reakcionarnu ideju, Fojhtvanger ističe u svom novom romanu »Oružje za Ameriku«. Osnovna tema ovog romana je premeštanje svetske osovine, prenos težišta istorije iz Starog sveta u Novi. Po mišljenju Fojhtvangera to je najveći problem naših dana: od njegovog pravilnog rešenja zavisi dalja sudbina sveta.

Istoriska epoha u koju Fojhtvanger prenosi taj savremeni konflikt je XVIII vek. Roman prikazuje sukob dva sveta, dve kulture. To je stara Evropa u liku Francuske uoči revolucije 1789 godine i Amerika u epohi borbe za nezavisnost; »stari režim« evropske apsolutne monarhije i »mlada američka demokratija.« Ova protivurečnost, koja za Fojhtvangera simboliše prošlost i budućnost zapadnog sveta, prožima sobom čitav sistem likova romana. Kroz čitavu knjigu kao crvena nit provlači se zamisao pisca: da se ponizi Francuska tog doba i njeno dete, revolucija, kako bi na pozadini sutona evropskog sveta jarko zasijala »zvezda Amerike koja se diže«. Autor ne štedi boje kako bi što snažnije prikazao krah apsolutističkog režima, zalazak civilizacije, propast celog sveta. Nove Francuske, koja nosi novo istorisko napredno načelo, Francuske Monteskjea, Voltera, Rusoa, Francuse trećeg staleža, u to doba najnaprednije zemlje u svetu, nema u romanu, jer njeno mesto je zauzela Amerika. Duh revolucije Fojhtvanger ovaploćuje u liku Bomaršea. Izbor takve ličnosti kao što je Bomarše, u svojstvu jedinog nosioca ideja francuske revolucije pretstavlja u romanu vešt potez Fojhtvangera, koji želi da prikaže kako je genije revolucije u liku Franklina došao u Francusku iz Amerike i na taj način glavačke preokrenuo sav istoriski proces. Idealizirajući lik Franklina, Fojhtvanger ga prikazuje kao stvarnog donosioca ideje revolucije, kao vesnika budućnosti koji nagoveštava sudbinu Francuske i čitavog zapadnog sveta. Izvor ogromne unutrašnje snage Franklina kojom on pridobija čitavu savremenu mu Francusku, prema mišljenju Fojhtvangera, krije se u svetskoj istorijskoj pravednosti misije Franklina. Prema Fojhtvangeru, Franklin je osnivač nove istoriske napredne forme države kojoj je namenjeno da apsolutnu monarhiju zameni buržoaskom demokratskom republikom. To je tačno. Ali, istoriska laž koju Fojhtvanger namerno unosi u lik Franklina, u tome je što on američkog pretstavnika, nosioca revolucionarnih tradicija iz doba rata za nezavisnost, prikazuje kao pretstavnika reakcionarne ideje o duhovnoj hegemoniji Amerike nad Evropom, nad celim svetom. Prema Fojhtvangeru, u liku Franklina Evropa dočekuje svoju istorisku sudbinu. Evropa predaje Americi buktinju progresa, Amerika postaje naslednica njene kulture i gospodar sudbine zapadnog sveta. Najglavniji zadatak Franklina na dvoru Luja XVI je u tome da iz ruku Evrope uzme skiptar i preda ga Americi. To je osnovna ideja romana: budućnost Evrope i celog sveta je u Americi, jer je ona spasiteljica evropske civilizacije i njena duhovna naslednica. Ta pohvalna himna SAD prolazi kroz čitav roman kao lajtmotiv.

Reakcionarni politički smisao takve »filozofije istorije« razjašnjava se u uvodu. Čitava istorija čovečanstva, tvrdi Fojhtvanger, jeste smenjivanje perioda civilizacije i varvarstva, progresa i reakcije. Zapadni svet doživljuje sada veliku krizu: kraj evropskog ciklusa koji se završava varvarskim fašizmom i drugim svetskim ratom i početak novog ciklusa — američkog. Zora budućnosti rađa se na drugoj strani Atlantskog Okeana. Ako se ove reakcionarne utopističke koncepcije Fojhtvangera prevedu na jezik politike, to znači priznanje »prava« Amerike na svetsku ekspanziju, nagaženje nacionalnog suvereniteta i nezavisnosti evropskih zemalja od strane monopolista Volstrita, na porobljavanje naroda Evrope. Osnovni falsifikatorski metod koji upotrebljava Fojhtvanger nedostojan je demokratskog pisca. On uzima velike istoriske tradicije revolucionarne i nacionalno-oslobodilačke borbe i upotrebljava ih za potkrepljivanje reakcionarne ideje. Iskorišćavati ove tradicije ne kao oruđe revolucije nego, kako to radi Fojhtvanger, kao oruđe reakcije u cilju demoralizacije evropskih naroda, sramno je za umetnika koji ističe svoju progresivnost. U doba, o kome je pisao Fojhtvanger, stara Evropa bila je liferant oružja i ideja za mladu američku demokratiju koja je u borbi branila svoje istorisko postojanje. Preko okeana slali su se transporti sa novcem, municijom i dobrovoljcima. U naše vreme iz Amerike šalje se oružje u Evropu za mračne ciljeve imperijalističke ekspanzije. Uporedo sa grozničavom trkom u naoružanju sprema se ideološko oružje za neprijatelje mira i demokratije. Uz pomoć literature i filma širi se po celom svetu američka imperijalistička propaganda. Baš toj propagandi služi i novi roman Fojhtvangera, koji u savremenoj političkoj situaciji objektivno znači ideološku pomoć gospodarima Volstrita koji šalju oružje u Evropu.

Novi roman Fojhtvangera svedoči o komplikovanim pojavama koje se javljaju u savremenoj zapadnoj literaturi. U ovom trenutku aktivno se bavi literaturom grupa poznatih evropskih pisaca, od kojih su mnogi za vreme rata emigrirali u Ameriku i i sada ili nastavljaju da žive tamo, ili su se vratili iz Amerike tek po završetku rata. To su engleski pisci Haksli, Ričard Oldington, Kristafer Išermen, nemački — Lijon Fojhtvanger, Tomas Man i drugi. Pisci koji ulaze u ovu grupu prestavnici su različitih društveno-političkih i filozofskih pogleda. Ali sve njih ujedinjuje prelaz na idejne pozicije reakcije i direktna ili indirektna propaganda politike američkog ekspanzionizma. Ova grupa pisaca kao da stvara novi »literarni Holivud«, centar amerikanizacije evropske kulture. Poznato je da je Holivud otpočeo osvajanje evropske kinematografije učinivši od nje pretkodnicu svoje ekonomske i ideološke ofanzive svetskog obima. Nešto slično dešava se sada i u književnosti. Kao što su nekada holivudski monopolisti vrbovali najveće evropske filmske reditelje i glumce, tako sada SAD na sve moguće načine vrbuju pisce sa evropskim imenom, potčinjavajući njihovo stvaralaštvo zadacima propagande. I kao što je reč Holivud postala simbol porobljavanja umetnosti od strane Volstrita, tako i nova »internacionala evropskih pisaca u Americi«, koju bi pre trebalo nazvati »internacionala renegata«, sve više postaje štab ideološke ofanzive SAD u Evropi.

U idejnoj platformi ove grupe nalazimo sve one misli koje su izražene u romanu Fojhtvangera: presuda evropskoj civilizaciji i kraj njene istoriske uloge; trijumf »atlantske kulture« kao naslednice zapadnoevropske; Amerika u ulozi spasiteljice zapadnog sveta i duhovne otadžbine čoveka budućnosti. Filozofsko-političko »vjeruju« grupe je reakcionarni kosmopolitizam, svetska država pod vlašću SAD. Literarni centar evropskih pisaca u SAD želeo bi da se sprovede duhovna okupacija Evrope, denacionalizacija i raspad evropske kulture u ime gospodarenja Amerike.

Kod pisaca raznih nacionalnosti kosmopolitski ideal svetske države uzima različite forme. Tako među francuskim članovima grupe popularne su ideje panevropeizma i evropskog federalizma, Sjedinjene Države Evrope protiv nezavisnih nacionalnih država. Taj problem bio je postavljen prilikom takozvanog »ženevskog susreta« u septembru 1947 godine, gde je Francusku pretstavljao katolički pisac Žorž Bernanos. Zaslužni član »internacionale renegata« Žil Romen, nastupa sa zastavom »Evr-Amerik«. Njegova osnovna ideja je raskid Evrope sa Azijom u koju on uključuje SSSR, i orijentacija na Ameriku u cilju spajanja u jednu svetsku državu. Himne atlantskoj kulturi peva i Andre Malro u svojoj novoj knjizi objavljenoj 1947 godine, »Psihologija umetnosti« i Žorž Bernanos, koji poziva Ameriku na otvoreno oružano mešanje u evropske stvari. Među engleskim piscima koji žive u SAD proširena je ideja prelaza duhovne hegemonije od zapadne Evrope na Ameriku i trijumfa anglosaksonske rase. Stiven Spender, u svojoj prošlosti jedan od pristalica demokratskog pokreta, koji se sada upisao u redove slugu američkog imperijalizma, izjavljuje: »Svi putevi u Evropi vode u Ameriku, jer samo Amerika može da spase Evropu«. Ideja svetske prevlasti propagira se u antisovjetskoj i fašističkoj utopiji »Dvojnici« koju je napisao Džerald Herd, engleski pisac koji živi u Holivudu. Oldos Haksli, koji je definitivno zapao u mistiku, napisao je knjigu »Večita filozofija« u kojoj propagira budizam. Kristofer Išerud postao je propovednik induske filozofije Beda. Ova propoved istočnog misticizma ima zadatak da otruje svest evropskih masa, da paralište njihov otrov prema američkom imperijalizmu, koji preti nacionalnoj nezavisnosti naroda. U »Holivudskom štabu« ideološke ofanzive SAD uveliko se izrađuje duhovno »oruđe za Evropu« sviju vrsta: govori i članci, istoriski romani i socijalne utopije, mistična, frojdistička literatura i druge. Ali na čitavoj ovoj produkciji postoji marka »Made in USA«. Skupo su platili svi ovi pisci za dobijanje podrške i reklame od strane Amerike. U ime ropskog služenja američkim ekspanzionistima oni su pristali da se odreknu visokog zvanja pretstavnika evropske kulture. Ovi pisci aktivno učestvuju u ideološkom naoružanju reakcije, u liferovanju »američkog duhovnog oruđa«, za evropski kontinent.

Ali, ovoj »internacionali renegata« protivstavljaju se drugi pisci, svi pravi pretstavnici evropske kulture. U zapadnoj literaturi zapažaju se sada duboki i temeljiti procesi koji svedoče o volji naroda za borbu protiv porobljivanja. U Francuskoj, Nemačkoj, Italiji, Čehoslovačkoj, Jugoslaviji, Poljskoj i Bugarskoj rađa se velika patriotska literatura koja govori o borbi najboljih sinova i kćeri naroda Evrope protivu hitlerizma. Obnavlja se tema rata republikanske Španije protiv fašističkih intervenata. Pojavljuju se istoriski romani koji proglašuju tradicije nacionalno-oslobodilačke revolucionarne borbe. Pisci zemalja nove demokratije teže da prihvate najbolje tradicije sovjetske književnosti. Napredni umetnici angloameričkog sveta raskrinkavaju politiku Volstrita.

Ako pisci Zapada, kaže se na kraju članka, žele da budu glas svog naroda i savest svog veka, oni se moraju sećati istoriskog zadatka svih snaga demokratije i progresa u ovom trenutku: da uzmu u svoje ruke zastavu zaštite nacionalne nezavisnosti i suvereniteta. Kosmopolitizam koji sada propovedaju mnogi pisci Zapadne Evrope i Amerike služi reakciji nezavisno od njihovih subjektivnih namera. Kosmopolitizam pomaže reakciji u njenoj borbi protiv nacionalnog suvereniteta. Kosmopoliti nisu drage nacionalne tradicije, nacionalna kultura, njega se ne tiču nade i težnje radnih masa. Nije čudo što se kosmopolitizam tako često i tako prisno vezuje za formalizam, koji sa svoje strane pomaže reakciji da truje svest zapadnoevropske inteligencije. Eto zašto je borba protiv kosmopolitizma važan zadatak napredne inteligencije Zapada.

Svetski kongres intelektualaca u Vroclavu

U poljskom gradu Vroclavu, gde su za vreme rata nemački fašisti počinili masovne zločine, održan je od 25 do 28 avgusta veliki kongres intelektualaca za odbranu mira. U radu kongresa uzelo je učešća preko 500 intelektualnih radnika iz 14 zemalja. Jugoslaviju su na kongresu pretstavljali profesor Aleksandar Belić, pretsednik Srpske akademije nauka, Ivo Andrić, pretsednik Saveza književnika Jugoslavije, Čedomir Minderović, generalni sekretar Saveza književnika Jugoslavije, dr Andrija Štampar, pretsednik Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, dr Antun Barac, profesor univerziteta u Zagrebu, Oskar Danon, direktor Beogradske opere i slovenački književnik Matej Bor.

Na kongresu je jednoglasno izabrano šest pretsednika: Žolio Kiri (Francuska), Fadejev (SSSR), Haksli (Velika Britanija), Borejša (Poljska), Gutuzo (Italija) i Andersen-Nekse (Danska). U toku četvorodnevnog zasedanja pročitano je četiri referata. Šef sovjetske delegacije, književnik Aleksandar Fadejev podneo je referat »Nauka i umetnost u službi demokratije«, u kome je istakao da budućnost i razvoj kulture zavise od saradnje njenih stvaralaca s naprednim masama. Engleski delegat Olaf Stepldon pročitao je svoj referat: »Uticaj rata na razvoj kulture«, u kome je istakao da kultura treba da bude glavni instrument u borbi za mir. O slobodi nacionalnih kultura govorio je poljski delegat Josif Halabinski, a o međunarodnoj kulturnoj saradnji Marsel Prenan, delegat Francuske.

U diskusiji uzeo je učešća veliki broj delegata iz svih zemalja. Ističući veliki značaj ovog kongresa, svi delegati izrazili su u svojim govorima ubeđenje da će kongres u mnogome doprineti organizovanju naprednih snaga u borbi za mir, kulturu i demokratiju. Delegati su naročito oštro osudili antidemokratsku delatnost međunarodne reakcije i angloameričkih imperijalista, koji i danas pružaju punu podršku fašističkim elementima u svetu.

U ime jugoslovenske delegacije na kongresu je govorio profesor univerziteta dr Aleksandar Belić, pretsednik Srpske akademije nauka. U svome govoru Aleksandar Belić osudio je antidemokratsku delatnost međunarodne reakcije i imperijalista i izneo razvoj kulturnog života u novoj Jugoslaviji, koji služi interesima radnog naroda.

Na završetku rada Svetskog kongresa intelektualaca za odbranu mira usvojena je rezolucija, u kojoj se ističe da svetskoj kulturi i civilizaciji preti najveća opasnost od novog rata, na koji huška međunarodna reakcija. U rezoluciji se kaže da su tekovine ljudske kulture spasene zahvaljujući ogromnim naporima svih demokratskih snaga u svetu. U rezoluciji se u potpunosti daje podrška oslobodilačkoj borbi naroda Grčke i Španije i ukazuje na opasnost od fašizma koja preti narodima latinske Amerike. Na kraju rezolucije pozivaju se intelektualci čitavog sveta da svesno podignu svoj glas u odbranu kulture i civilizacije i da se bore protiv ograničenja slobode naučne misli, a za odbranu naučnih tekovina.

Povodom Svetskog kongresa intelektualaca u Vroclavu su otvorene četiri izložbe — izložba poljske narodne umetnosti, izložba starih poljskih izdanja, izložba sovjetske knjige i izložba savremene francuske umetnosti. Za vreme zasedanja izlazile su i kongresne novine »U odbrani mira«.

MEĐU NJIMA

PORTRETI I SALAME

Baselski »National-Zeitung« donosi u svojoj kulturnoj rubrici:

Poznato je da slike izlažu na mestima određenim za to, poznato je čak da se slike viđaju i po izlozima komisionih radnji, ali novost je da je radnja za prodaju suhomesnate robe izabrana za izložbeni salon.

Jedna umetnička škola u Vašingtonu izlaže svoja dela u radnjama za prodaju suhomesnate robe. Slike se ne nalaze u izlozima tih radnji, već u samom lokalu, na tezgama i pored tezga. Na slikama umetnika zastupljena je, pored raznih portreta, i mrtva priroda, tako da je kupcima omogućen izbor između prave i »mrtve« šunke.

Trgovci su pravilno shvatili mogućnost reklame ove vrste i prigodno dekorisali svoje radnje.

Da bi se privukla pažnja ljubitelja umetnosti i mesnatih proizvoda u isto vreme, pored portreta neke lepe žene može se videti kako leži u svoj svojoj lepoti svež krvavi »rozbif«, kao ukras za sliku.

Pozorište i publika

Dok danas pred mnogim našim pozorištima, kako u većim gradovima naše zemlje tako i u unutrašnjosti, vidimo duge redove ljudi koji strpljivo čekaju, ponekad i satima, da bi kupili ulaznicu, i dok narodne vlasti grade sve nove zgrade i letnje pozornice da bi pružile željnom narodu nova pozorišta i dale mu mogućnosti da uživa u toj vrsti umetnosti, u kapitalističkim zemljama na prvo mesto dolazi profit, a između pozorišta i naroda je jaz.

Engleski pozorišni časopis »Nju tietr« (»New theatre«) u svom julskom broju donosi sledeću belešku:

»DA LI POSTOJI POZORIŠTE U VAŠEM GRADU?«

Leyton, Lancs: Jedino pozorište u gradu, koje nije radilo već nekoliko godina pre rata, danas je — garaža. Nekoliko godina ono je upotrebljavano za skladište, a u nekoliko mahova bilo je prazno.

Northwood, Middlesex: nema pozorišta: Nedavno je jedna dobro poznata pozorišna trupa pokušala da preuzme zgradu prvobitno zvanu »Reks-bioskop«, koji je prestao da radi kad je sagraden lokal »Odeon«. Za vreme rata ova sala bila je jedno vreme upotrebljavana za vojni restoran, a zatim je ostala dve godine potpuno prazna.

Sopstvenici nisu želeli slabo da zarade na toj sali, pa su odbili da je iznajme za pozorišne pretstave. Northwood je bio željan pozorišta. Kad su pretstavnici pozorišne trupe došli da vide ovu zgradu, zatekli su građevinske radnike kako podižu pregrade u sali i prave sobe u njoj. Pozorište je bilo rekviririrano za upotrebu jednog Ministarstva kao kancelariske prostorije«.

»Smešne priče«

Frederik Verthajm, direktor dveju velikih njujorških klinika za duševne bolesti, napisao je članak u časopisu »Saterdej Rivju«, u kome sa medicinskog gledišta otkriva teške posledice koje američka dečja literatura, tzv. »Smešne priče«, ostavlja na decu Amerike. Nabrajajući mnoge konkretne slučajeve brutalnosti, kriminaliteta i seksualnog zastranjivanja kod američke dece, Verthajm glavnu krivicu za to baca na neodgovorno propagiranje i rasturanje najjevtinije avanturističko-senzacionalne literature i filmova među američkom omladinom. »Smešne priče« se, na primer, kao sitne brošure redovno prodaju po niskoj ceni od 10 centi i toliko su raširene među decom, da prema Verthajmovoj proceni celokupna izdanja ove biblioteke u jednoj godini prolaze bezbroj put kroz ruke američke omladine. Ove brošure donose priče o sadističkim ubistvima, silovanju devojaka i sl. Čak i klasični pisci, kao Dikens, prireduju se za omladinu na taj način što se pomoću ilustracija ističu pojedine brutalne i senzacionalističke scene.

U strahu pred Dikensom

Dopisnik agencije Rajter saopštio je da je cenzura u Malaji zabranila prikazivanje više od pedeset filmova u kojima se prikazuju scene narodne pobune, jer po mišljenju cenzure »u ovom trenutku opasno je prikazivati takve scene aziskim gledaocima«.

Nedavno je po naredbi kolonijalnih vlasti, zabranjeno prikazivanje filma »Priča o dva grada«, koji je snimljen po istoimenom romanu Dikensa. Kao razlog navode se činjenice da film sadrži epizode iz istorije francisku revolucije.

OSVRTI NA KNJIGE

RANKO MARINKOVIĆ: »PROZE«

IZDANJE MATICE HRVATSKE — ZAGREB

Knjiga »Proze« sadrži najvećim delom književne radove koje je njen pisac Ranko Marinković pisao pre rata. U Napomeni, otštampanoj na kraju knjige, ovi književni prozni radovi nazvati su fragmentima i rečeno je da je veliki deo od njih napisan »kao građa za neki roman trideset i devete i četrdesete, osim fragmenta »Oko božje«, koji je napisan koncem četrdeset i prve godine«.

Ova proza Ranka Marinkovića nosi karakteristične osobine jednog dela hrvatske književnosti u kojoj se pre rata izgradio specifičan kritički stav prema društvenim sukobima i protivrečnostima, stav koji se bazirao više na individualističkim ogorčenjima, nego na onoj borbenoj kritici koje su nosile pozitivne snage društvenog napretka. Zbog toga su u toj levoj književnosti kritička oružja, koja su tukla objekte reprezentativne za istoriski osuđenu društvenu klasu, prelazila katkad neefikasno preko njih i napadala život sam.

Pod tom kritikom izbijale su markantne crte groteskności ili ništavila vrhovnih pretstavnika finansijskog kapitala buržoazije, sitničarskog i hudog života malograđanštine, lažnosti i perfidnosti poglavara crkve, izobličen je i neprirodni i besadržajni život tog društva, trulež buržoazije koja je gnjila, raspadala se i svoj samrtnički ili samoubilački lik pokazivala u rastrojstvu i izopačenosti porodičnih odnosa. Ta kritika koja je bila razarajuća, brijirala u persiflažama i parodijama, jednostrano je obuhvatala društveni život. Ona nije pokazivala napredne borbene društvene snage koje su sve moćnije izrastale i otvarale perspektive odlučnog revolucionarnog sukoba, niti je objektivno prikazivala bitne crte reakcionarne klase. Vidici su bili zastrti u toj književnosti pogrebnom opremom društvene klase koja se sahranjivala, a nisu pokazane snage koje tek imaju da ih svale u grob.

Takav kritički stav, koji se zabarikadirao u individualizmu, izrodio je skeptički odnos prema čoveku. Čovek je u slici toga skepticizma ili mizerna amoralna kreatura, ili slabić koji mora neizbežno biti pregažen. U njemu ne samo da su sve ljudske svetle osobine ugašene, već se dobija utisak da u njemu nikad njih nije ni bilo, niti da ih uopšte može imati. Čovek je obasut kopljastim strelicama piščevog ironizatorskog skepticizma i tada kada je uništen materijalnom bedom, kada se bespomoćno koprca u mreži svih onih uslova i odnosa u društvu koji su protivni njegovom uzdizanju.

Predratni književni prozni radovi Ranka Marinkovića ispunjeni su ovakvim kritičkim ironizatorskim skepticizmom. U tom ironizatorstvu ima velikog unutrašnjeg nemira, dramatičnog nespokoja, nervnosti, žučnosti. Njime pisac reagira na doživljaje koji izazivaju opravdano ogorčenje, odvratnost i gađenje. »Prozna poema »Cvrčci i bubnjevi« — kaže se u Napomeni , — »napisana je ljeti trideset i devete kao neposredna impresija povodom jedne pakosne crkvene svečanosti«. No ovo ironizatorstvo zapljusne i sva ljudska bića koja se nađu na terenu piščevog doživljaja. Sve što je ljudsko na tom terenu, ako nije otrovna i opasna reptilija u slici toga ironizatorstva, ono je bespomoćni i beskičmeni gmizavac, muha, buba, crv ili mrav. Iglice ironije, persiflaže, parodije, sarkazma, pljušte po svemu što se nađe u krugu životne akcije koja je impresionirala pisca i pobunila njegov skeptički duh.

Najilustrativnija je kao pretstava ironizatorskog skepticizma Ranka Marinkovića drama »Albatros«. U brodu koji je izložen buri, zatvoreni su ljudski stvorovi koji se glože, grizu, proždiru, kidišu jedan na drugog do uništenja, obasipaju se grdnjama, uvredama, pogrdama, pljuskaju jedan drugoga šamarima ponižavajuće ironije. Oni su tokom dramskih sukoba toliko unakaženi da su izgubili svoju društvenu fizionomiju, toliko je njihov sukob ispustio realno tle kako u onome što je kod njih ljudsko, tako i u slikama okvira njihovih sukoba, da pojedinci od njih deluju mitski, kao personificirana zla kob (Orne, na primer). Izrugivanje ničeanske filozofije, sa fašističkom propagandom koja se ubacivala tada u našu zemlju, gubilo je svoje dejstvo u toj drami u mešavini kriminalne istorije i frojdovske psihoanalize i psihopatologije. Sve ličnosti govore u toj drami uzrujano, histerično, razdraženo, krupno i pretenciozno dubokomisleno, u dugim ispovednim monolozima, sve je u drami u jednoj paničnoj, vrtoglavoj, haotičnoj psihozi, a sve stilizovano prema slikama kao što je na primer ova: »Slika samoubilački stilizirana i abnormalna. U svemu tome ima bizarne invencije pijanaca i ludaka. »Nad svima ličnostima u drami razmahnuto je u svoj snazi oštrine i potencirane žučnosti piščevo ironizatorstvo. Pošteđena je samo ličnost Ornea, koji oličava neki filozofski superiorni skepticizam skriven u fatalističkoj zagonetnosti.

Dajući karakterizaciju ličnosti Tamburlinca u »Albatrosu«, Marinković je napisao da Tamburlinac »ljude i stvari shvaća prvenstveno literarno kao »bizarne«, »originalne«, ili »banalne« ili »loše« sižee.« U književnom postupku Ranka Marinkovića, u njegovom odnosu prema ličnostima koje je opisivao ima baš ovakvog shvatanja, težnje prema bizarnosti i tendencije da se u izvesnom smislu čovek tretira kao literarni siže. Bizarna ličnost, literarni siže u drami »Albatros« je Orne sa crnim zavesom na jednom veštačkom oku, koji po piscu živi u Tamburlincu kao »neprestani strah od neke neizbežive opasnosti.« Taj Orne, bivši grobar, a poznije kvalifikovani nadmoćni arbitar, u izvesnoj meri hiperintelektualac, ostaje bizaran literarni siže i kada je izišao iz drame »Albatros«, kada je u drugom proznom radu transformiran u ilegalca koga pretražuje policija, zadržavši svoju misteriozno zagonetno fatalističku masku, zastrašujući ljude slabijih nerava. (Ovakav tip »ilegalca« pretstavlja umetnički neistinitu sliku ilegalnog borca u bivšoj Jugoslaviji u tom periodu porasta revolucionarnih snaga.) Literarni siže je i Jubo Nazrović i pored njegove realno životne fizionomije sa društvenim sadržajem. On je žrtva šarlatanske nauke o Svečoveku, škole tipa Milenka Vidovića, ali je njegova ništavnost u materijalnoj i intelektualnoj bedi toliko preuveličana da on više ne deluje kao čovek budnih čula i normalnog ljudskog sklopa. Još je bizarniji literarni siže onaj časovničar šjor Frane, u proznom radu »Balkon«, koji živi osobenjački, izolovano od sveta, kao neka zaboravljena stvar. Svi ti »siže« u Marinkovićevoj prozi imaju nečeg nevropatskog, svi imaju po neku bubu u glavi, a svi su oni smešne ili žalosne kreature koje egzistiraju »kao takve« u svetu.

Glavni objekti persiflaže, jeda ironije u Marinkovićevoj prozi jesu biskupi i fratri, uz to šarlatani sa »filozofijom« o Svečoveku, propagatori fašizma, psevdointelektualci iz redova malograđanstva. Marinković je u prozi dao žive, slikovite umetničke ilustracije ovih objekata. Maska bogougodnika žderonje i frazera na »Pontifikalnoj gozbi« sva je izbodena oštrim i šiljastim čiodama ironije. Frajtrić koji je zakasnio na biskupsku gozbu duhovito je ocrtan u svojoj sićušnosti, glodarskoj pohlepnosti i mišijoj zastrašenosti. Sa najvećom strašću napala je piščeva ironija fizički i moralno deformisanog Patera Bonaventuru (»Albatros«), »dečji crtež od čoveka, jednu komičnu shemu od četiri nesigurne linije, bez ikakve individualne karakteristike«. No najveći uspeh realistikog portretiranja u ovoj prozi pokazao je Marinković u ilustraciji Dona Silvestra (»Božje oko«), starog okorelog mračnjaka koji uzaludno traži oslonca u narodu za borbu protiv partizana.

Pisac je s pravom nazvao u Napomeni ove svoje prozne radove fragmentima. Izuzev drame »Albratros«, proznih radova »Božje oko«, i donekle »Pospana hronika« i »Balkon«, koji imaju svoju celinu, sve drugo je zaista fragmentarno, pretežno u skiciranim fragmentima i odlomcima. »Cvrčci i bubnjevi« su impresionistički crtež jedne crkvene svečanosti sa duhovito persifliranim zaleđem crkvene maskarade, groteskom atmosfere laži, glume i demagogije. »Poniženje Sokrata« je započeta hronika o dečaku koji raste iz primorske sirotinje, zasleplјen lažnom naukom. U toj hronici se ide od literarnog momenta do momenta, udaljujući se od teme u impresionističke doživljaje. Takva je i hronika »Ni braća ni rođaci« u kojoj je obrađen na psihoanalističkoj bazi kompleks uvrede u detinjstvu koja se razvija u osvetu u zrelijim godinama, a ova tema ostavlja u pozadinu onaj istrebljivački bratoubilački rat, tipičan u buržoaskoj i malograđanskoj porodici kada je u pitanju imovinska svojina.

Ironizatorski duh Ranka Marinkovića je oštar, bodljikav, intelektualan i artistički. Marinković daje slike ilustrativne, inteligentne, živo duhovite i smele u invenciji ali ostaje na površini utisaka. Jedan primer: »U uglu terase od zida do zida razapeo crni, dlakavi pauk, jedva vidljive mreže. Sunca se na ulazu svoje špilje kao neki prehistorijski kromanjonski lukavac. Tko zna koliko već dana taj stari muhoždер nije imao plijena? Igraju se na suncu mušice lakomisleno i ludo ondje oko njegovih tankih niti, a on strpljivo čeka slučaj, kao ribar koji je bacio mrežu, zapalio lulu i čeka«.

Duhovitost Ranka Marinkovića živi i postaje vrlo plastična, sa sunčanim bojama podneblja Primorja, kada se služi dijalektom primorskog govora. Tada u tom govoru dobiju se i karakteristične crte ljudi i živopis sredine koja postaje sve bliža, intimnija, rođenija. Duhovitost u tom dijalektu otseca se od one papirnato-intelektualne duhovitosti Ranka Marinkovića koja ima svog soka paprenosti oštroumlja, ali koja je uvek u izvesnoj meri i pre svega sama sebi svrha, služi najpre za zadovoljenje piščevog literarnog življavanja.

Marinković je pokazao i sa »Albatrosom« da ima sposobnosti da piše drame. I pored kapitalnih idejno-sadržajnih nedostataka, drama »Albatros« daje ubeđenje u to. Ali ona pokazuje i nesamostalnost pisca, koji je bio pod jakim uticajem jedne strane Krležinog stvaralaštva. Njeno frojdističko tretiranje sukoba koji se ustvari odigrava na društvenoj i ljudskoj bazi, preterivanja u psihologiziranju i prepotentnom intelektualiziranju, njeno postavljanje kao senzacionalne misterije sa pitanjem »ko je ubica«, svi oni nedostaci koje smo ranije istakli kod nje, stavljaju je u neuspele pokušaje u oblasti naše dramske literature. No i pored toga u njoj se vidi sposobnost Marinkovića da izgrađuje i vodi dramske sukobe, da stvara uzbudljivu i napetu dramsku atmosferu, a po živo pretstavljenoj ličnosti Rotea i sposobnost za stvaranje plastičnih, dramskih karaktera.

»Oko božje« koje je po temi najbliže savremenosti, jer daje jednu sliku života primorske naseobine za vreme okupacije, ubeđuje najviše da u Ranku Marinkoviću imamo talentovanog pisca pripovedača koji kao kvalitete poseduje: živopisnost u ilustrovanju sredine i ljudi, oštroumnu duhovitost i finiji, uverljiviji književni postupak u prikazivanju odnosa među ljudima. Situacija u kojoj se Don Silvestar i šjor Frane vrebaju u potsmislima reči, u tome kako se njihov diplomatski sukob razvija, kako se diplomatska strategija perfidije Dona Silvestra razbija o skrivenost iza stvarnog i odglumljenog osobenjaštva šjora Frana, — odaje senzibilnu sposobnost opažanja kod pisca. Tu sposobnost je Marinković ispoljio i u hronici koju je nazvao »Uspavanom hronikom«, u kojoj je dao duhovito u jednom diskretno suptilnom postupku i portrete ličnosti, i ilustraciju sredine, i plastičnost momenta. No senzibilna sposobnost opažanja i pripovedačka inventivnost pisca još nije dala realističke rezultate. Takve rezultate on će dati jedino ako svoju sposobnost pravilno primeni na stvarnost, ne zadovoljavajući se bizarnim impresionizmom i samouvereno-nadmoćnom ironijom, ako se pri prikazivanju stvarnosti prožme onom idejnošću koja se od njega može očekivati i zahtevati, jer je kao čovek napredan a to hoće da bude i kao pisac. Njemu je dosad smetala izvesna naklonost prema naturalizmu, pristrasnost prema bizarnome i netipičnome, izvesna nesposobnost poimanja lepote i veličine čoveka, skrivena pod prividnom superiornošću pisca, izvestan proizvoljno usmereni kriticizam koji ne udara po bitnome. U ovoj knjizi Marinković je objavio uglavnom ranije napisane radove. Nema razloga pretpostavljati da se on nalazi u nekoj stvaralačkoj krizi, zato se od njega s pravom očekuje da raščisti s nekim elementima svoga stvaralaštva koji su mu dosad smetali da da realističku sliku stvarnosti, u kojoj ima, danas kod nas naročito, velikoga i herojskoga.

Velibor GLIGORIĆ

Kako je nastala letnja pozornica u Topčideru

Više od 20 godina gledali su stanovnici Topčiderskog Brda napušteni kamenolom i šipražje obrastlo divljom travom. A u toku rata, za vreme bombardovanja, građani ovoga naselja upoznali su se bolje sa kamenolomom, jer su tražili zaklon u njegovim prirodnim skloništima. Odavna su građani želeli da ovaj kamenolom očiste i urede, da iskoriste džinovski prostor za igralište i baštu. Ali, u prošlosti to nije bilo mogućno.

Tek u naše dane, kada narodne mase imaju mogućnost da ostvare svoje zamisli, ova ideja je sazrela za ostvarenje.

U proleće 1946 godine članovi odbora VII rejona, sve radni ljudi navikli da u svakom poslu idu do kraja, prihvatili su ideju o pozornici i rešili da je ostvare. Našli su u svojoj sredini arhitektu Rajka Tatića, koji je izradio projekt.

Avgusta meseca 1946 završena je skica. Članovi odbora obratili su se Izvršnom narodnom odboru za odobrenje. Oni su naišli na potpuno razumevanje i ubrzo je doneto rešenje da se ova ideja ostvari.

Tada je započeo niz podviga... Na ovom poslu hiljade ljudi dalo je stotinama hiljada dobrovoljnih radnih časova, a niz majstora i zanatlija predano je radio pored drugih stručnjaka, arhitekata, tehničara, režisera i dekoratera, i unosio sve svoje znanje da bi ovo pozorište svojom lepotom i vrednošću dostojno obeležilo naše novo vreme.

Maja meseca 1947 godine završen je novi, popunjeni i razrađeni projekat. Da se ovakav projekat izradi trebalo je provesti mnoge nedelje na terenu. Prvo je trebalo pronaći liniju glavne osovine, pošto se, na bazi ove linije, nalazi tačan akustični i vizuelni fokus. Sem toga, projekat je trebalo prilagoditi terenu, da bi se sa što manje izdataka postigla što veća površina gledališta i najpovoljniji položaj scene.

Ali, i pre no što su planovi završeni prionulo se radu.

Članovi fronta VII rejona, muškarci, žene i omladina, sve je pregnulo na posao. Počelo je veliko raščišćavanje. Ljudi su golim rukama odvajali teško kamenje od šipraga i trnja, strpljivo kopali, prenosili čitava brda zemlje s jednog mesta na drugo, neumorno radili uprkost tome što se na ogromnom terenu vrlo sporo mogle primetiti promena, uprkos tome što je izgledalo da se neprestano radi jedan te isti posao.

Bilo je dana kada je po 2000 članova Narodnog fronta VII rejona (po 1000 u jednoj smeni) izlazilo na radilište.

Mnogo nedelja radili su mineri na ovom kamenom gradilištu. Oni su odvaljivali velike stene ručnim bušilicama, pošto je veliki kompresor već posle nekoliko dana rada uzet za drugu izgradnju.

Kad su planovi završeni, prišlo se izgradnji prilazne rampe. Članovi frontovskih organizacija navalili su na brdo i prebacivali zemlju preko druma. Živa traka ljudi, dugačka 150 metara, hitro se sagibala i uspravljala, kao venac lelujavog cveća.

A za terenski rad, poravnjivanje i kaldrmisanje, došla je omladina. Preko 300 omladinaca radilo je složno i predano, onim elanom koji omogućuje da se svaki zadatak reši.

Kad su ovi radovi završeni stigla je na teren »kamena brigada«. Najbolji majstori, kamenoresci i zidari, njih desetorica, započeli su ogroman posao. Kolektiv dalmatinskih majstora voli i poznaje svoj kamen i znalački i smišljeno je radio. Brigadom je rukovodio Marijan Cvitković.

Došla je jesen i zima, ali radovi u kamenolomu nisu prekidani. Gotovo svaki dan donosio bi po nešto novo. U snažnom i neprekidnom radu ljudi su razumeli kako treba saradivati na delu izgradnje naše zemlje. Ljubav prema ideji, prema planu koji treba ostvariti, ovde kao i širom naše zemlje nadahnjivala je svesne ruke. Uskoro su nikle kamene fasade, razaznavale se konture gledališta, ocrtavala velika pozornica. U suterenu su sagrađene male sobe za garderobe, sproveden vodovod za tuševe i lavaboe, izvedena komplikovana mreža osvetljenja. Stigao je na gradilište i ogroman električni kabel, koji je trebalo premotati i uvući u tunel. Nije bilo potrebnih naprava. Tada je 500 ljudi i žena prihvatilo kabel, dugačak 250 metara, i stojeći u polukrugu, veselo kao da će zaigrati kolo, uvlačilo lepljivi, zmijasti kabel lagano ispod pozornice u tunel...

U toku radova bilo je još mnogo podviga i raznih problema, a ipak se pri ovom zamašnom poslu nije desio ni jedan nesrećni slučaj. Na kraju su naši električari u rekordnom vremenu završili instalaciju osvetljenja, majstori su montirali sedišta i najzad pozornica je zasjala lepotom raznobojnog kamena, — sirove stene, obrađeni kamen, precizno izdelane stepenice i stubovi, senke i svetlosti, zeleni okvir drveća i trave i plavi svod neba slili su se u celinu zajedničkog dela prirode i ljudi. Beograd i cela zemlja dobili su novu, veliku i vanredno lepu amfiteatralnu pozornicu.

Došli su pevači i svirači. Ljudi sa gradilišta potrčali su ka gledalištu. A kad je orkestar zasvirao prve akorde, dirigenti i direktori pozorišta šetali su se tiho s jednog mesta na drugo, iz jednog ugla u drugi, osluškujući, ispitujući: da li je akustičnost ostala nepovređena?

Jedan inženjer je primetio:

— Ovo je proba izdržljivosti! Kao kad sa prepunim kamionima ispitujemo opterećenje mosta!

Otada je letnja pozornica u Topčideru počela svoj život. Reflektori blešte nad scenom, a u gledalištu 1800 ljudi slušaju muziku i pevanje naših najboljih umetnika, doživljuju bajku koju je u kamenu obistinila neumorna ruka oduševljenih trudbenika. Prve pretstave date su za delegate Petog kongresa Komunističke partije Jugoslavije.

J. N.

MUZEJ O POMORSKIM VEZAMA NAŠE ZEMJE I RUSIJE

U ovoj godini navršava se dvesta pedeset godina od uspostavljanja prvih pomorskih veza između naše zemlje i Rusije. Taj značajni istorijski datum biće obilježen svečanom proslavom u Perastu.

Godine 1698 poslao je Petar Veliki jednu grupu ruskih đaka u Veneciju i Holandiju na izučavanje pomorske vještine. Mletački savjet dodijelio je Marku Martinoviću, rođenom Peraštaninu, jednu grupu od 17 ruskih učenika, jer je on tada bio poznat kao veliki stručnjak za pomorstvo, a inače bio je nastavnik jedne od pomorskih škola u Mlecima. On je ruske đake najprije podučavao u Veneciji a zatim je s njima prešao u Perast gdje je nastavio s njihovom naobrazbom u pomorskoj vještini. Njegovu rodnu kuću u Perastu narod i danas zove »Nautika«, jer su u njoj bili smješteni ruski đaci. Narodna vlast je sada preuzela potrebne mere da se ta zgrada restaurira i pretvori u muzej. Pored istorijskih dokumenata o pomorskim vezama naše zemlje s Rusijom, naročito iz XVIII i XIX vijeka, u zgradi »Nautika« smjestiće se originalna slika iz tog vremena koja pretstavlja Marka Martinovića na času sa svojim đacima, kao i originalna slika ruskog admirala iz doba Petra Velikog Mata Zmajevića, rodom iz Perasta, koji je bio jedan od organizatora ruske baltičke flote. U pomorskim bitkama sa Šveđanima admiral Zmajević odnio je nekoliko pobjeda te je zbog toga dobio rusku kontraadmiralsku zastavu od Petra Velikog, koja će takođe biti smještena u ovom muzeju kao i njegova sablja.

Na dan proslave, koja će se održati ove jeseni, biće otkrivena spomen-ploča na zgradi »Nautike« u Perastu. Istog dana uveče održaće se u Kotoru kulturno-umjetnička smotra uz učešće pjevačkih horova iz Kotora, Hercegnovog i Titograda, folklornih omladinskih grupa i muzičkih sekcija iz Boke Kotorske. Tih dana prikazivaće se po bioskopima Crne Gore film »Petar Veliki« a po selima održaće se predavanja o našim vezama s bratskom Rusijom.

Povodom proslave biće štampana spomenica s materijalom o istorijskim vezama naših naroda i naroda Sovjetskog Saveza.

A. B.

MALI ĐURO

ODLOMAK IZ ZAPISA

SKENDER KULENOVIĆ

...Đuri tada — 1941 — ne vjerujem da je bilo i četrnaest godina.

On je doduše pred komandantom bataljona i političkim komesarom, a i pred partizanima i obližnjim seljacima, davao sebi »šesnaest ravno, sedamnaesta mi o Božiću nastala«, strahujući stalno da ne bi kome dunulo u glavu da ga zbog godina izvadi iz vojske i dodijeli kakvom domaćinu na ispomoć, kako je ostao bez kuće i kućišta i bez igdje ikoga svoga, odmah po ustanku. Komandant bataljona, čovjek već sredovječan a neženjen, kad jednom ispred štaba prođe jedna djevojka, munu od šale Đuru u rebra:

— Nakašlji se, jadan, djevojci! Ako ti se okrene, vjerovaćemo ti da si momak!...

Svi prsnuše u smijeh. Dvojica štapskih kurira, već dobri momčuljci, skleptaše kikoćući pocrvenjelog Đuricu, jedan mu nabi šajkaču na oči, drugi u toj naskakivanju ujagmi i uštinu ga za obraz. Đuro im se jedva ote i poletje put štaba, ali ga pred vratima dočeka gomila seljaka, koji bi tako svaki dan dolazili štapskom »radionu« da čuju vijesti iz Rusije; jedan ga brko uhvati za ruku i kao tobože se otrese na »šaldžije«, krupno kao iz bačve:

— Nemojte, ljudi, na čovjeka! — pa pritegnu Đuricu k sebi. — Bježi ti, druže Đuro, ovamo među ljude, mani se djece!

Đuro se istrže i brki, probi se kroz gomilu pa domogavši se štapskih vrata okrenu se s praga i sav blijed i zapjenjen stade da više iznoseći se svima u brk:

— Dajte vi meni pušku na rame, pa ćemo vidjeti umijem li se ja nakašljati!... A, druže komandante, da sam ja na tvome mjestu, ja bih sve ove starkelje potjero u kurire, nek oni kurirče, a ja da nosim pušku ko i ostala sposobna vojska! — i zalupi vratima za sobom.

Jednom se, opet, brije sekretar štaba, uprav završava. Đuro u svoju čobansku torbicu potrpao poštu koju će nositi četi na Međeđe Brdo pa, spreman za polazak, pozdravlja sastavivši pete i prinijevši pesnicu sljepoočnici:

— Druže sekretaru, smrt fašizmu!

— Mogo si, druže Đuro, — izbrijava se sekretar oko jabučice — malo očekati, nije baš kakve itnje!

— Druže sekretaru, ako i nije itnje, daleko je Međeđe Brdo, a volio bih da stignem za dana!

— Ma, druže Đuro, evo sad ću ja! — zakreće sekretar glavu i štipa se po podbratku da suzdrži smijeh. — Evo britva je slobodna, pa mislim, druže Đuro, da se najprije obriješ, nezgodno je da tako zabradatio ideš među vojsku!

Čitav štab u prasak, smije se i Đuro, više zapravo pokazuje svoje jake caklene zube nego što se smije, ne znajući u prvi tren šta bi drugo, zaskočen tako tom strelovitom šalom sekretarovom.

— Vavijek li je tebi do sprdačine sa mnom, druže sekretaru, — htjede čas prije da se pokupi odatle, ali se snađe pa zastade — ko da, bogami, ova borba zavisi od brkatije! Eno ti prvog Laze Semiza, i ne vidi se iz brkova, a struže ko zec kad odnekle samo malo pripuca!... Ovo je, ljudi, meni dodijalo! — krenu i zausta.i se opet na vratima. — Krsta mi i slave, prva akcija kad dođe, ne zadrža me ni Sveti Ilija, ja odoh pravo u borbu pa ću sebi oteti pušku, pa ćemo se onda pitati! ... Smrt fašizmu! — otfrknu ljutito i iziđe.

Puška mu je bila jedini san, stalno je mjerkao, pipkao i milovao tuđe puške. U štabu jedne večeri zavezli se mi u naklapanja koliko li bi još ova borba mogla trajati, istom se Đuro — mi smo mislili da spava — javi od peći kao zrikavac: »Dabogda ona, ljudi trajala i sedam godina, samo da je meni dočekati vrijeme da vi meni priznate pravo na pušku!«

Starijem kuriru Milošu, izgleda, ne bi se toliko pokoravao koliko mu se pokoravao, da Miloš nije imao kratki talijanski karabin i šest metaka. Gdje je god mogao Đuro se klonio da i onako čudljivom i prijekom Milošu ne ide uz nos, nadajući se da će mu ipak jednom iskamčiti karabin makar i na jedan dan, da bar jednom u životu ponese i on poštu u četu pod puškom; umiljavanje oko Miloša, moljakanje i na koncu preklinjanje nastajalo bi uoči onoga dana kad bi Miloš ostajao u štabu, nemajući šta da nosi svojim četama, a za Đuru slučajno bilo posla. No Miloš se nije dao ni osoliti.

Jednom ipak morade da pristane. Đuro ga je, naime, namjerno molio pred komandantom računajući kao potsigurno da će se bar komandant više otac nego komandant, na nj smiliti. Komandant zbilja naredi Milošu da da pušku, i Miloš je dado mumljajući i sijevajući u Đuru kao da ga četveri očima. Sutradan, kasno u noć, vrati se Đuro i odmah kako upade u štab, ne nazvavši ni »smrt fašizmu«, zahukta tako s vrata, skidajući pušku i ostavljajući je u čošak:

— O, ljudi, umalo ne poginuh!

— Šta je, Đuro, pobogu? — dočekasmo mi, neko u šali, a neko i ozbiljno.

— Vuk. Idem ja kroz Međeđe Brdo, a on me presreo i lijepo, ljudi, ovako stoji preda mnom u prtini!... O, majko moja! — zaturi Đuro šajkaču.

Nastade smijurina. Jedini se uozbiljio zamjenik komandanta, čovjek kome je inače šala bila hljeb.

— O, jadni Đuro! I tako on, veliš, stoji pred tobom? — pita, tobože snebivajući se. — A šta ti? Možeš li barem da mu vikneš »smrt fažizmu«?

Smijurina zagluši, — Đurica se obrće i samo mijenja u licu. Više nešto, ali ne možemo da razaznamo šta.

— Kakvo »smrt fašizmu«, — razabrasmo tek pod konac — druže zamjeniče, kakvo »sloboda narodu«, već ti ja skinuh pušku pa nanesoh....

— Laže, drugovi, — skoči kurir Miloš kao podboden i poletje svojoj puški. Laže, nego je on meni ispuco metke onako po jelikama, pa sad izmislio vuka! — i otvori zatvarač da vidi šta je s mecima.

— Ne lažem, ljudi, — uhvati se Đuro za glavu — već, krsta mi i slave, stoji vuk ovako preda mnom ko što ja stojim pred vama!

— Preča je tvoja glava, druže Đuro, hrabri ga tobože sekretar — nego njegovi meci! Pričaj ti samo šta će biti dalje!... I, ti tako naišanio, a vuk, hoće li ti pobjeći?

— Neće, druže sekretaru! — premeće se Đuro sa noge na nogu. — Ne može, kad ja nanesoh pa pras u po čela!

— Oh brate, je li golem? — kao iščuđavajući se zamjenik. — Evo nama, braćo, svakom po vučija šubara!

— Nećeš je, druže zamjeniče, — zavajka Đuro — skrojiti ni ja ni ti, to je meni najveća muka! Pobježe škot, samo sam ga ranio! Skovitla se dolje u potok!

— Laže, drugovi, — izdere šaržer Miloš iz ćoška — vidite gdje laže! Opalio, veli, jedanput, a meni vale tri metka! Ako je ono bio vuk, neka ja budem međed! Ispuco onako!

— Nije istina, — dreknu Đuro, žile mu po vratu iskočiše — nego sam ja, drugovi, smjerio još dva metka za zvjeretom! — pa se iskosi na Miloša. — A ti bi volio da ti drug i pogine, samo da ti ostanu tri metka! Ne boj se, — nastavi svlačeći zeleni talijanski šinjel — vratiću ti deset za jedan, valjda i mene sreća posluži da se dočepam oružja!

Bez oružja on nije bio baš potpuno. Imao je dvije bombe, jednu domaću, kakve je od vodovodnih cijevi gradio neki kovač, i drugu »talijansku«, kojih se poslije prvih borbi s Talijanima moglo dosta vidjeti čak i u kurira, uglavnom zato što ih je otimano u izobilju, a i zato što su te bombe od crveno obojena lima služile samo »za ulijevanje straha«.

Te svoje dvije bombe Đuro je žicom svezao za opasač i, opasan uvijek, s njima tako i spavao; treba li da pođe nekud, makar i u odbor, do kojeg nije bilo ni deset minuta, otpa je ih odmah i pripasuje po šinjelu, nek se vide, a pecne li ga neko za to, on uzvrati nekakvom pričom kako je »moj druže, tako jedan vavijek nosio štap sa sabom, od štapa se nije rastavljo, a samo ga jednom nije ponio, — pa ga baš taj dan umlatilo!«

U početku su ga dirali i zbog šinjela. Od onih, naime, silnih šinjela koji su zaplijenjeni u jednoj akciji na kolonu crnokošuljaca Đuru je zapao tako dugačak, da je njime sve »meo oko sebe ko metla«. A ne bi ga, razumije se, zapao ni taj, da ubijenom crnokošuljcu na cesti kamion nije oderao pola rukava i gotovo čitav peš, kad ostaci kolone nadadoše u bezglav bijeg. Više nego sigurno, šinjel bi i bez rukava i peša, na sveopći smijeh, drugome, ali ga je komandir čete dodijelio Đuri, koji na sebi nije imao ništa do grudnjaka. Neko vrijeme Đuro je kurirsku službu vršio tako bez rukava i peša, na sveopći smijeh, te ne mogavši najzad živ da ostane od »svijetskije jezika« zamoli Maru lugarušu, i ona mu šinjel potkresa pa od odreska napravi rukav, a preteče još i za šajkaču.

Tako »ađustiran« Đuro se preobrazi i u licu i poteče svojim kurirskim prtinama kao brtić.

Te godine bila je jedna od onih jakih zima koje se poslije dugo pominju. Snijeg je toliko usuo u planinu, te se činilo, kad se počne topiti, da neće okopniti ni do Petrova. Na prtine, na one sporedne niko više nije ni pomišljao, a glavne se, što je snijeg više rastao, sve više nabijale i odizale s njim uvis, te si na koncu putovao izdignut u jelikovo i bukovo granje kao da oko tebe nije drveće nego neko golemo džbunje.

Ono nekoliko sati što uglavnom otspava u štabu kad se vrati iz četa, ili u četama kad im donese poštu iz štaba — to Đuri prođe u toplome, sav ostali dio dana ili noći proteče mu u osamljenu jezdenju kroz premrlu bijelu pustinju, koja kao da se tek malo trzne kad vjeverica opraši kitinu sa grane, ili hukne ćuk iz tame, ili dopru iz opkoljenih garnizona prigušeni pucnji ustrašenih talijanskih čuvajača, ustaša i domobrana, što im »nema sna ni mirna zalogaja«.

— Ne bih ti ja prije smio obnoć kroza šumu ko ni kroz groblje! — Đuro tako jedne mjesečne noći ide sa mnom preko Međeđeg Brda, prtina se sad zavuče pod svod krošanja, pa ućutimo kroz pritajenu pjegavu sumračicu, sad opet izbije na čistinu, pa nam pljusne u oči ona blještava smjesa snježne i mjesečne bjeline, kad gaziš kroza snijeg kao da grneš kroz napadalu mjesečinu, a mjesečina sipi odozgo kao tanka snježna prašina, i tad se obojica raspričamo. — A sad, gazi Đuro preda mnom — sad bih ti smio ovako evo leći pa noćiti i ovdje i u groblju.

U pokretu tako samo kad ne spava, a valjda i u snu, Đuri su se na obrazima stvorila kao dva stalna jezera zdravog rumenila, tamneći ili blijedeći samo kad ga neko razljuti. Vjerovatno i zato što ga vidi tako rumena, komandant bi mu zagugutao lijepeći kuvertu:

— Dede, Đurice, moja rumena ružice! Pred kućom ti sunce sjalo, na obrazu ti ružica cvala, odnijećeš ovo pismo četi u Klijevce!

Bogzna koliko je puta to dijete premjerilo tako svoje dvije duge kurirske staze, koje su obje vodile do na samu granicu prostrane oslobođene teritorije pod Grmečom, jedna dolje u popaljene Klijevce, pod samo ustaško utvrđenje Kalauru, a druga preko Međeđeg Brda u još čitavo Zavalje ponad drugog ustaškog gnijezda u Sanici.

Pravo vidi. I u toj stalnoj trci, meni se činilo, i nije samo da mi se činilo, nego je zaista svakim danom raslo kao iz vode. Ponekad Đure duže vremena ne vidim, a kad se opet sastanemo, nešto mi čudno na njemu, ogledam ga, prebirem po njemu, najednom — on je veći! Po dugim cjevanicama i rukama, po tanku struku i visoku vratu, naslućivao se odmah u njemu, ostane li samo živ, jedan od onih koščatih gorštačkih borova koji

IZLOŽBA SAVREMENE SKULPTURE I GRAFIKE

U organizaciji Komiteta za kulturu i umetnost vlade FNRJ otvorena je u Beogradu, u Umetničkom paviljonu na Kalemegdanu, izložba savremene jbgoslovenske skulpture i grafike. Na izložbi, pored ostalih radova, nalazi se i veći broj grafičkih i vajarskih dela koja su u sastavu Izložbe slikarstva i vajarstva Jugoslavije XIX i XX veka izlagana u Sovjetskom Savezu, Čehoslovačkoj, Poljskoj i Mađarskoj.

U prostorijama paviljona nalaze se dvadeset skulptorskih dela u bronzi, mramoru i drvetu, radovi trinaestorice naših poznatih vajara. Od srpskih skulptora izloženi su portreti u bronzi i drvetu od Tome Rosandića, Sretena Stojanovića i Stevana Bodnarova. Među delima hrvatskih vajara ističu se tri skulpture u mramoru od Ivana Meštrovića (»Majka«, »Sećanje« i »Psiha«), dve bronze Antuna Augustinčića, dva rada, u kamenu i u drvetu od Frana Kršinića i dve skulpture u bronzi, sa tematikom iz narodnooslobodilačke borbe, od Vanje Radauša (»Ranjenik« i »Bombaš«). Od slovenačkih vajara izloženi su radovi Borisa Kalina (portret maršala Tita), Zdenka Kalina i Lojza Dolinara. Ispred paviljona postavljena je kopija spomenika palim borcima u Bjelovaru od Vojina Bakića.

Savremena jugoslovenska grafika zastupljena je na izložbi radovima tridesetorice slikara i grafičara iz svih narodnih republika. Izloženo je 59 radova olovkom tušem u drvorezu, cinkorezu i litografiji. Od grafičkih radova iz predratnog perioda ističu se crteži i drvorezi starog srpskog majstora olovke Ljube Ivanovića. Na izložbi su izloženi i crteži slikara, učesnika u narodnooslobodilačkoj borbi, Đorđa Andrejevića-Kuna, Piva Karamatijevića i Ismeta Mujezinovića, iz njihovih mapa grafike, objavljenih posle oslobođenja. Motivi iz narodnooslobodilačke borbe i stradanja naroda od fašističkih porobljivača obrađeni su i u crtežima iz mape grafike Frana Šimunovića, bakrorezima i crtežima Božidara Jakca, litografiji France Mihelića, linotipu Marijana Detonia, i drugih. Pejzaži i motivi iz obnove i izgradnje zemlje prikazani su u grafici Zlatka Price, Franje Mraza, Tomislava Krizmana i drugih. Među grafičkim radovima nalaze se i crteži makedonskih slikara Nikole Martinoskog i Dimče Protugera.

Izložba savremene jugoslovenske skulpture i grafike, na kojoj su zastupljeni radovi slikara i vajara iz svih naših republika, pruža ubedljivu sliku o visokoj vrednosti naše savremene umetnosti.

Reorganizacija muzičkih škola

Od oslobođenja do danas naše muzičke škole postigle su znatan napredak u ispunjavanju svog osnovnog zadatka, uzdizanja muzičkih kadrova. Međutim, u pogledu svoje unutrašnje organizacije, plana i programa nastave, muzičke škole ostale su do danas još uvek nejedinstvene.

Da bi se organizovano i sistematski prišlo uklanjanju svih nedostataka koji su do sada postojali u muzičkim školama kao nasleđe stare Jugoslavije i da bi se, u prvom redu, izgradio potreban kadar muzičara za sve grane muzičke delatnosti, Komitet za kulturu i umetnost Vlade FNRJ dao je inicijativu i pristupio izradi uputstava za reorganizaciju muzičkih škola.

Nedavno je Komitet za kulturu i umetnost organizovao konferenciju, kojoj su prisustvovali stručnjaci iz cele zemlje, kao i pretstavnici ministarstava prosvete svih narodnih republika. Na konferenciji je komisija stručnjaka iznela dosadanje stanje u muzičkom školstvu i dala predloge za reorganizaciju muzičkih škola, za uvođenje novog jedinstvenog sistema i strukture muzičkih škola i uvođenje jedinstvenih nastavnih planova.

Prema prihvaćenom sistemu muzičke škole FNRJ dele se na niže muzičke škole, u kojima školovanje traje 6 godina, srednje muzičke škole (trajanje školovanja 4 godine) i muzičke akademije (trajanje školovanja 5 godina).

Niža i srednja muzička škola pretstavljaju jedinstvenu celinu desetogodišnjeg muzičkog školovanja ,koje potpuno odgovara našim uslovima i potrebama i u skladu je sa sistemom ostalih škola u zemlji.

Niža muzička škola je škola najmasovnijeg tipa ,koja ima za cilj podizanje muzičke kulture najširih slojeva. Ona sama ne daje nikakve zaokružene stručne kvalifikacije, već služi kao osnov daljem muzičkom školovanju, kao i proširivanju opšteg obrazovanja omladine. Niža muzička škola ima tri otseka: otsek za klavir, otsek za violinu i otsek za violončelo.

U srednju muzičku školu upisuju se učenici sa svršenom nižom muzičkom školom ili dvogodišnjim pripremnim tečajem, ili ako su završili obavezno sedmogodišnje školovanje ,odnosno ako imaju istovetne srednjoškolske kvalifikacije. Zadatak je srednjih muzičkih škola da odgajaju muzičke kadrove sa srednjoškolskom spremom: orkestarske muzičare, učitelje muzike u nižim muzičkim školama, opšteobrazovnim i stručnim školama, kao i muzičare koji će se posvetiti praktičnom organizacionom muzičkom radu u masovnim organizacijama. Srednje muzičke škole pripremaju studentske kadrove za muzičku akademiju. Srednja muzička škola ima sledeća odeljenja: teoretsko-nastavničko odeljenje, odeljenje za solo pevanje, odeljenje za klavir, odeljenje za violinu, violu i violončelo, odeljenje za duvačke instrumente, kontrabas i harfu.

Muzička akademija je najviša muzička škola, sa univerzitetskim rangom. Na Muzičku akademiju dolaze svršeni učenici srednje muzičke škole, koji imaju sposobnosti za dalje školovanje. Zadatak muzičke akademije je da formira umetnike-stvaraoce, umetnike-izvođače (soliste), muzičke pedagoge i teoretičare ,odnosno istoričare. Muzička akademija ima sledeća odeljenja :odeljenje za kompoziciju i dirigovanje, odeljenje za solo pevanje (operno i koncertno), odeljenje za klavir i orgulje, odeljenje za violinu, violu i violončelo, odeljenje za duvačke instrumente, kontrabas i harfu i odeljenje teoretsko-istorisko.

Nastava na Muzičkoj akademiji deli se na umetnički i nastavnički otsek. Podela na umetnički i nastavnički otsek sprovedena je u cilju da se budući muzičari sistematski i pravilno razvijaju, kako bi kao svršeni stručnjaci odgovorili svojim zadacima reproduktivnih umetnika, odnosno muzičkih pedagoga.

Srednje muzičke škole, kao i muzička akademija, pored redovnih učenika i slušalaca ,primaće i eksterne (vanredne) učenike. Time će se omogućiti muzičko školovanje do najvišeg stupnja i onima, koji se ne spremaju za zvanje profesionalnog muzičara. Eksterni učenici i slušaoci mogu steći formalne kvalifikacije pošto polože sve propisane ispite.

Da bi muzičke škole mogle izvršiti postavljene zadatke propisani su i nastavni planovi, koji će novim muzičkim kadrovima omogućiti postizanje najvišeg stručnog i umetničkog kvaliteta u njihovom radu, i osigurati im svestrano muzičko obrazovanje.

U nizu stručnih predmeta ,kao što su solfeđo, harmonija, kontrapunkt, analiza muzičkih oblika istorija muzike, muzička estetika itd., naročita pažnja posvećena je muzičkom folkloru. Cilj studija muzičkog folklora je da kod studenata razvije osećanje o važnosti naše narodne muzičke kulture i njene uloge u formiranju naše nove muzičke umetnosti.

Opšteobrazovni predmeti omogućiće studentima sticanje šireg i svestranijeg opštekulturnog i ideološkog obrazovanja, što će nesumnjivo doprineti i stručnom uzdizanju učenika.

Ideološkom formiranju budućih muzičara posvećuje se velika pažnja. Tako će se uz opštu i nacionalnu istoriju, književnost, istoriju umetnosti i druge predmete u srednjoj muzičkoj školi i muzičkoj akademiji izučavati i osnovi marksizma-lenjinizma.

Novi sistem i struktura muzičkih škola, kao i nastavni planovi (nastavne i ispitne programe izradiće posebne stručne komisije), obavezni su za celu zemlju i po njima će raditi sve muzičke škole u novoj školskoj 1948—49 godini.

B. K.

PIŠU NAM NAŠI ČITAOCI

Kada je rođen i kada je umro Petar Kočić

»Književne novine« (broj 23) donele su, u rubrici »Pišu nam naši čitaoci«, članak pod naslovom »Kalendari puni grešaka« od Lj. Ž. U tekstu članka nalazi se i ova rečenica: »Kao godina smrti Petra Kočića, označena je 1916, ma da je Kočić umro 1915 godine.«

Ova rečenica daje mi povoda da vam napišem koju reč o godini rođenja, kao i o godini smrti Petra Kočića.

Kod nas se za mnoge pisce ne znaju godine rođenja i smrti. To je, donekle, i razumljivo kada su u pitanju davnija vremena. Ali za ljude koji su bili takoreći naši savremenici, kao što je slučaj, recimo, sa Kočićem, takve greške i propusti ne mogu se opravdati.

U svima izvorima kao godina rođenja Petra Kočića navodi se 1877, sem leksikona »Sveznanje«, koji beleži 1876. Što se tiče godine smrti označavane su razne godine: 1916, zatim 1914, a evo sada, radi upotpunjavanja kolekcije nebrižljivosti, javlja se i 1915. Godinu 1916 određuju sledeći izvori: »Spomenica Petra Kočića« s nekoliko odlomaka iz njegovih dela (izdao Odbor); Narodna enciklopedija St. Stanojevića; leksikon »Sveznanje«; P. Kočić: »Odabrane pripovetke«, izdanje NOPOK-a, Beograd, 1948. Za godinu 1915, ne znam na osnovu kojih izvora, odlučio se pisac dopisa objavljenog u »Književnim novinama«.

Godina 1914 navodi se u zbirci Petar Kočić »Izabrane pripovetke« (serija Izabrana dela srpskih realista, knjiga III) izdala »Prosveta« Beograd 1945. Na kraju, u belešci o piscu stoji: »Početkom 1914 godine porodica ga je prenela u Beograd i smestila u duševnu bolnicu, gde je umro 28 avgusta 1914 godine, za vreme okupacije.«

Zadržaću se malo ne samo na označenoj godini, nego i na jednom tvrđenju. Prvo, Petar Kočić nije prenesen nego je sam želeo da dođe u Beograd i došao je. Pri dolasku on je verovao da će se u Beogradu privremeno skloniti od austrougarskog terora i da će ozdraviti. Drugo, ako bi se ostalo pri godini 1914 kao godini smrti, kako se može tvrditi da je u to vreme Beograd bio okupiran. Naprotiv, u to vreme vođene su najžešće borbe na granicama Srbije i u Srbiji protivu Austrougarske. Srbija je okupirana tek u drugoj polovini 1915 godine, ustvari krajem te godine.

Činjenica da je Srbija okupirana, da su se u duševnoj bolnici pojavili austriski žandarmi, doprinela je, svakako mnogo da se zdravlje Petra Kočića pogorša i da u strašnom duševnom rastrojstvu završi život.

Naša omladina rado čita Kočića, pa želi da zna i tačne podatke o njegovom životu. A eto, pročitaće na jednom mestu da je umro 1916, na drugom 1914, a na trećem 1915.

Smatram da su tačni ovi podaci; Petar Kočić rođen je 29 juna 1877, a umro je 28 avgusta 1916 godine.

X

NOVI OMLADINSKI ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU — »SMENA«

Prvog oktobra izlazi iz štampe novi omladinski časopis za književnost i kulturu — »Smena«. U ovom časopisu saradivaće široki krug pisaca-početnika Srbije i mladih književnika koji su već stekli izvesno književno iskustvo kroz omladinski časopis »Mladost«.

KULTURNI ŽIVOT U REPUBLIKAMA

MAKEDONIJA

Otvaranje bioskopa u seljačkim radnim zadrugama

U Makedoniji postoji danas 31 bioskop, dok ih je pre rata bilo svega dvanaest. Bioskope imaju sva veća mesta Makedonije, a takođe i veća radilišta. Tako, na primer, omladinska radilišta hidrocentrala u Mavrovu imaju svoje stalne bioskope. Isto tako, stalne bioskope imaju i rudnici Pribistin i Raduša. Ovi bioskopi redovno daju pretstave ne samo za brigadiste, nego i za stanovništvo okolnih sela.

Za članove masovnih organizacija često se organizuju bioskopske pretstave. U nekim mestima, da bi se seljacima iz udaljenih sela pružila mogućnost da gledaju filmove, održavaju se za njih pijačnim danom specijalne pretstave. Česti posetioci bioskopa su i Šiptari iz Tetova, Gostivara, Kičeva i drugih mesta.

Ove godine Makedonija će dobiti još devet bioskopa. Oni će uglavnom biti otvoreni po seljačkim radnim zadrugama. Izgradnja zadružnih domova stvoriće još bolje uslove za proširenje mreže bioskopa u Makedoniji.

Da bi se stvorio potreban kadar koji će rukovoditi kino-aparatima, ovoga meseca biće otvoren u Skoplju kinooperatorski kurs sa 25 slušalaca. Dva ovakva kursa već su održana za omladince na gradilištu hidrocentrala u Mavrovu. Po povratku u svoja sela oni će postati tehnički rukovodioci bioskopa.

✶ **Prošle godine u Skoplju** je otpočelo sa radom omladinsko izdavačko preduzeće »Novo pokolenje«. Ono je postalo stalan i ozbiljan saradnik omladine Makedonije u njenom kulturnom životu.

Izdavanje knjiga i listova za pionire i za nacionalne manjine Makedonije isto tako je obuhvaćeno planom ovog izdavačkog preduzeća.

U toku prošle godine »Novo pokolenje« izdalo je 6 knjiga i nekoliko brošura sa ukupnim tiražom od 38.000 primeraka.

Ove godine preduzeće je pojačalo svoju izdavačku delatnost i samo za 6 meseci izdalo 29 dečjih i omladinskih knjiga sa ukupnim tiražom od 150.000 primeraka. Od makedonskih autora izdate su tri knjige za pionire i to: »Milion džinoi« od S. Janevskog, »Školsko zvonče« od V. Nikoleskog i pozorišni komad iz pionirskog života »Dadovme zbor« od B. Bojadžiskog. Sve tri knjige izišle su u 22.000 primeraka. Objavljeni su takođe »Govori i članci« J. B. Tita, na makedonskom i šiptarskom jeziku statut pionira, jedan pionirski zbornik pesama i priča, Čopićeve »Priče partizanke«; »Od Putivlja do Karpata« S. Kovpaka, »Stvaranje novog sveta« od Iljina.

Do kraja ove godine omladinsko preduzeće Makedonije izdaće veći broj knjiga, od kojih se već neke nalaze u štampi.

SRBIJA

Sindikalna društva posetila trudbenike grada i sela

Pre dva meseca Glavni odbor Jedinstvenih sindikata Srbije pripremio je plan o gostovanjima najboljih sindikalnih kulturno-umetničkih društava iz većih gradova Srbije. Ta društva imala su da posete zadružne domove, rudnike, poljoprivredna dobra, gradilišta i druga radilišta u Srbiji. Imajući u vidu što brže poboljšanje kulturno-umetničkog rada među ovim radnim kolektivima i ogroman značaj koji oni imaju za izgradnju naše zemlje, Glavni odbor Jedinstvenih sindikata Srbije svesrdno je pomagao kulturno-umetnička društva u izvršenju njihovog plana gostovanja.

Dosada je veliki broj kulturno-umetničkih društava izvršio svoj plan gostovanja, dok je veći broj gostovao u mnogim mestima preko plana.

Posle učešća na festivalu u Novom Sadu, dvadeset i tri kulturno-umetnička društva i dvadeset devet kulturno-umetničkih grupa iz Vojvodine dosad su gostovala i na poljoprivrednim dobrima, seljačkim radnim zadrugama, u radničkim odmaralištima i na građevinskim radilištima u Vojvodini. Priredbe, koje su ova društva i grupe izveli, bile su dobro pripremljene. Opštem uspehu ovih priredbi doprinelo je i zalaganje rukovodstva na stručnom uzdizanju članova, radi čega su održavani razni seminari po sekcijama.

Boravak sindikalnih kulturno-umetničkih društava doprineo je masovnijem okupljanju radnika na kulturno-umetničkom polju. Ujedno, svojom posetom kulturno-umetnička društva Srbije potstakla su inicijativu kulturno-umetničkih grupa na ovim radilištima, koje treba da postanu pokretači kulturno-umetničkog rada među radnim kolektivima u zadružnim domovima, poljoprivrednim dobrima i drugim radilištima Srbije.

Prema planu Glavnog odbora Jedinstvenih sindikata Srbije, kulturno-umetnička društva Srbije nastaviće se gostovanjima do kraja septembra.

✶ **Ove jeseni Savez kulturno-prosvetnih društava Vojvodine** priređuje veliko takmičenje najboljih folklornih grupa sa cele teritorije Vojvodine. Ovo takmičenje znatno će uticati na razvoj vojvođanskog folklora, a u isto vreme ono će pokazati koliko se pažnje poklanja razvijanju i širenju svih vrsta narodne umetnosti. U mnogim mestima počelo se sa ozbiljnim pripremama. Pored folklornih grupa koje su učlanjene u Savez kulturno-prosvetnih društava, u Vojvodini radi izvestan broj neučlanjenih. Do početka takmičenja i one će se učlaniti u Savez.

✶ **Naučni saradnici Geografskog instituta Srpske akademije nauka** u toku ovoga leta vrše obimna ispitivanja u našoj zemlji. Sva proučavanja koja vrši Geografski institut od velikog su značaja za našu privredu. Institut danas ima za cilj da podrobno ispita fizičko-geografske prilike u našoj zemlji i da prouči uslove i oblike privrede u raznim oblastima, a naročito mogućnosti njenog daljeg razvitka.

✶ **Putujući bioskop Prosvetnog odeljenja** Oblasnog narodnog odbora Kosmeta obišao je poslednjih meseci trideset četiri zabačena mesta i dao šezdeset četiri pretstave. Prikazano je sedamnaest filmova koje je videlo preko šesnaest hiljada ljudi, od kojih je veliki deo prvi put video film. Tom prilikom, putujući bioskop obišao je i gradilišta šumskog puta Dečane—Ločane.

✶ **Za prvi film sa lutkama**, vrše se pripreme u novootvorenom Odeljenju za film sa lutkama u preduzeću »Avala-film«. Stvoren je mali provizorni atelje. Prvi domaći film sa lutkama biće završen do kraja godine.

SLOVENIJA

Kulturni radnici posećuju gradilišta zadružnih domova

Gradski odbor Narodne prosvete u Ljubljani pruža veliku pomoć u kulturno-prosvetnom radu, kako selima u okolini grada tako i u udaljenim mestima. Horovi, folklorne grupe, duvački orkestri, dramske i recitativne grupe često odlaze u posete gradilištima zadružnih domova, gde održavaju priredbe i pomažu graditeljima u njihovom radu. Tako je 230 kulturnih radnika Ljubljane posetilo deset gradilišta zadružnih domova u srezu Ilirska Bistrica. Oni su svakom gradilištu poklonili po jednu malu biblioteku.

✶ **Graditelji Nove Gorice imaju bogat i raznovrstan kulturno-umetnički život.** Sve omladinske brigade imaju svoje pevačke, glumačke i folklorne grupe kao i orkestre. Pored 58 čitalačkih i 32 debatna kružoka, omladinci su osnovali 12 crtačkih, 2 radio-tehnička i 1 filmski kružok. Omladinci u filmskom kružoku pišu scenario za film koji će prikazati gradnju nove Gorice.

✶ **U Trbovlju radi** 10 crvenih kutića. Svaki kutić ima radio-aparat, biblioteku i šah garniture. Sem toga deluje 38 političko-kulturnih kružoka koje posećuje preko hiljadu radnika.

Dramska grupa kulturno-umetničkog društva »Lojze Hochkraut« dala je 33 priredbe u Trbovlju i okolini. Omladinski hor »Titovi pioniri« priredio je 6 koncerata i posetio graditelje autoputa »Bratstvo-jedinstvo«.

✶ **Kulturno-umetnička grupa »Hinko Smrekar«** gostovala je u Koparskom srezu sa pionirsko-omladinskim orkestrom, horom, recitatorima i solo pevačima. Prvi koncert priređen je u pozorištu u Kopru, drugi u Padni, zatim za Jugoslovensku armiju u Kopru i u Škofiji, i za građanstvo u Valdoltri, Mareziji, Portorozu i Piranu.

CRNA GORA

Takmičenje pozorišnih sekcija

Pozorišna sekcija sindikalnog kulturno-umjetničkog društva »Orjen« iz Hercegnovog zakazala je takmičenje pozorišnim sekcijama svih društava u Crnoj Gori. Ovo takmičenje je u vezi s pripremama za prvu republičku smotru, koja će se održati u oktobru ove godine.

✶ **Vlada Narodne Republike Crne Gore**, donijela je na predlog ministra prosjvete uredbu o osnivanju Zavoda za zaštitu i naučno proučavanje kulturnih spomenika.

BOSNA I HERCEGOVINA

Dom kulture u Jajcu

Gradski odbor Narodnog fronta u Jajcu predvideo je svojim planom da u toku ove godine izgradi reprezentativnu zgradu Doma kulture, koja će pored ostalih prostorija, imati i kino-salu za pretstave. Radovi na izgradnji ovog doma dobro napreduju ,pa će se uskoro pristupiti podizanju i krovne konstrukcije. Da bi se radovi još više ubrzali formirana je ovih dana omladinska radna brigada od 5 četa. Dom kulture biće u celosti završen do 29 novembra ove godine.

✶ **Železničko kulturno-umetničko društvo »Vaso Miskin-Crni«** dalo je priredbu u velikom radničkom odmaralištu »Franc Rožman« u Gozd Martuljku.

HRVATSKA

Jugoslovenska akademija znanosti i umetnosti proširuje svoju delatnost

Jugoslovenska akademija znanosti i umetnosti u Zagrebu pristupa u ovoj godini proširenju svoje delatnosti osnivanjem pojedinih instituta za unapređenje nauke. Pored instituta za jezik i književnost, restauratorskog zavoda i istoriskog instituta, osnovan je i institut za medicinu rada.

U institutu za jezik i književnost nastavlja se rad na izdavanju velikog istoriskog rečnika hrvatskog i srpskog jezika. Do danas su završene podeset i dve sveske ovog rečnika u jedanaest i po knjiga. Ovo zamašno delo započeto je još 1880 godine. Rečnik će sadržavati oko 150.000 reči, u ukupno sedamnaest do osamnaest knjiga.

U Otseku za književnost počeće na jesen rad na obradi rečnika književnog jezika.

Restauratorski zavod Akademije postigao je dobre rezultate u obnovi slika. U Dalmaciji je pronađeno mnogo značajnih slika iz prošlosti koje su bile zapuštene. One su u Akademiji potpuno obnovljene. U toku ove godine restaurirano je trideset pet slika i ikona, dok se još deset velikih slika popravljaju.

Istoriski institut sada sprema katalog. Pored toga, pre izvesnog vremena u Institutu su prikupljeni dragoceni dokumenti o našoj prošlosti, koji dosada nisu bili poznati.

Zavod za zaštitu tehnike u Zagrebu nedavno je pretvoren u Institut za medicinu rada i stavljen pod rukovodstvo Akademije. Jedan od osnovnih zadataka novoosnovanog intistuta zasada se sastoji u tome da koordinira rad raznih zavoda ove vrste, čiji je dosadašnji rad bio nesistematski.

✶ **U Zagrebu je nedavno održano savetovanje učitelja, nastavnika i profesora iz svih italijanskih škola u Hrvatskoj.** Savetovanju je prisustvovalo oko 150 prosvetnih radnika Italijana.

Posle pozdrava pretstavnika Saveza prosvetnih radnika održao je sekretar Italijanske unije Eros Sequi referat o položaju i perspektivama kulturnog razvitka narodnih manjina, a naročito italijanske manjine u FNRJ. Zatim je govorio o odnosu italijanske manjine i Hrvata u Istri i Rijeci i istakao da Italijani uživaju punu ravnopravnost. Da bi mogli pravilno izvršavati svoj zadatak vaspitača italijanske omladine u novoj Jugoslaviji, — rekao je Sequi — italijanski prosvetni radnici moraju dobro poznavati privredne i političke prilike u kojima se razvija naša zemlja i teoriju marksizma-lenjinizma. Samo će na taj način oni potpuno shvatiti da su nacionalni interesi italijanske manjine u uskoj vezi s izgradnjom socijalizma i svestranim jačanjem nove Jugoslavije.

✶ **U Splitu je otvorena izložba »Trideset godina zemje socijalizma«**, koju je organizovao odbor Društva za kulturnu saradnju Hrvatske sa SSSR-om.

✶ **Radna i kulturna brigada Društva prijatelja Titove Jugoslavije iz Praga** sa svojim pevačkim horom »Foerster« priredila je pred Dvorom u Dubrovniku koncerat. Na programu su izvedena dela slovenskih kompozitora. Na kraju koncerta, kome je prisustvovalo mnogo građana kao i turista, gosti su pozdravljeni burnim i dugotrajnim aplauzom.

Pripreme omladine za festival

Pripreme za Prvi festival Narodne omladine Jugoslavije nemaju za cilj aktiviziranje uži broj omladine u kulturno-umjetničkim društvima i grupama ili pojedince, one se zasnivaju na širokoj osnovi kulturno-prosvjetne djelatnosti među omladinom, koja je izražena kroz mnogo različitih formi. Oživiti kulturno-prosvjetni rad — poboljšati organizacione forme i kvalitet rada u društvima, stvarati nove grupe i društva, otvoriti nove biblioteke i čitaonice i pročistiti već postojeće od loših i po omladinu štetnih knjiga (kojih još uvijek ima naročito u srednjoškolskim bibliotekama), rad na likvidaciji nepismenosti, propaganda dobre knjige, — sve to obuhvataju pripreme. Jedan dio organizacija pravilno je postavio rad, obrazujući po selima nove diletantske grupe i pevačke horove, otvarajući nove čitaonice i knjižnice, uzimajući obaveze opismenjivanja itd. (Ističe se kotar Jastrebarsko). Međutim, veliki dio organizacija pogrešno je shvatio karakter priprema, smatrajući da u njima treba obuhvatiti isključivo one grupe, koje su podnijele prijavu i imaju uslova da nastupe u Beogradu. Uopće uzevši, pripreme za festival bolje teku u onim kotarima i gradovima, gdje su već održane smotre kulturno-umjetničkog rada. To su uglavnom kotari i gradovi cijele Slavonije, Zagorja i Dalmacije. Slabije je stanje u krajevima Korduna, Banije, Like, Primorja i Istre, gdje su smotre održane samo u nekim organizacijama. U Splitu Rijeci, Karlovcu i kotarskom mjestu Benkovcu formirana su kulturno umjetnička društva. Društvo na Rijeci »Vladimir Gortan« obuhvata hrvatsku i talijansku omladinu u 6 sekcija(dramska, folklorna, pjevački hor, glazbena, literarna i šahovska). Na osnivačkoj skupštini usvojen je pravilnik društva. Uskoro će organizirati tečajeve za zborovođe i rukovodioce pozorišnih grupa, koje će polaziti i omladinci i omladinke van društva.

Do sada je festivalski odbor pri Zemaljskom vijeću primio preko 120 prijava za učestvovanje na festivalu u Beogradu. Pored društava, većinu prijava sačinjava seoska omladina sa folklornim grupama. Sa otoka Korčule prijavili su »Morešku«, igru koja je dosta uspješno izvedena na Svjetskom omladinskom festivalu u Pragu, i »Kumpaniju« »pučki viteški ples od boja«, iz Medulina (Istra) plivali su istarski ples »Balun«. Među prijavljenima vrlo je mali broj za likovnu umjetnost.

Sada prijavljene grupe pripremaju svoj program, koji će u toku idućeg mjeseca izvesti u obliku probnih priredbi pred ocjenjivačkim komisijama. Kandidati za Beograd imat će probnu priredbu u Zagrebu na kojoj će se konačno odrediti učesnici I festivala Narodne omladine Jugoslavije.

U. V.

---

kao da nikad ne misle umrijeti.

A trošeći toliko snagu jeo je — kao mećava! Na Božić je narod nanio štabu toliko pite, kajmaka, pečenice i kolačića, da se moralo slati četama, a čete su opet sa svoje strane slale štabu, koliko iz poštovanja toliko ne znajući ni one šta bi više od onih prekomjernih milošti, kojima je i njih narod zasuo. Za sofrom Đuri sve puca iza ušiju, mi se gurkamo i potsmijehujemo, istom sekretar tutnu preda nj komadesnicu pite:

— Ti nešto slabo jedeš, Đurkane, dede, druže, nemoj se stidjeti!

Za sekretarom se povedoše i ostali te stadoše da svaki čas dodijavaju Đuri kao osovi turajući preda nj svaki po nešto:

— Dede, Đuro, nijesi probo ovije kolačića!

— Kajmaka, bolan ne bio, prismoči kajmaka, što će ti suvo!

— Ti, druže Đuro, krtine ko da ne mariš! Dede malo ove krtine!

Ne pometajući se u jedenju, Đuro primi prve dvije — tri ponude, a onda se odjednom ustuboči:

— Ma stanite, ljudi, te nijesam već ni ja goveđije trbusa!

Prije nego što će doći onaj nesretni starac, Emeninovačka četa dotjera jednoga dana u štab bataljona dvadesetsedam domobrana i ustaša što ih je zarobila na staromajdanskoj cesti razbivši čitavu jednu neprijateljsku kolonu. Još putom kroz sela zarobljenicima i pratnji priključivao se buljuk po buljuk radoznala svijeta, a glas o »grdnu roblju« ode uporedo i po ostalim selima kao da ga raznese vjetar, te se pred štabom iskupi naroda kao na zbor. Tako nije bilo druge nego da štab, koji je u to vrijeme bio i vojni sud, otpočne ispitivanje tu na otvorenom, pred tom neočekivanom pravom narodnom skupštinom.

Ustaše — bilo ih je četvorica — osuđene su na strijeljanje; za trojicu domobrana, za koje su neki partizani tvrdili da su se borili do posljednjeg metka, odlučeno je da ostanu pod imetka, dok se ne saslušaju i ostali svjedoci iz čete; ostalih dvadeset domobrana, koji su se, po svjedočenju samih naših vojnika, odmah predali, moglo se slobodno vratiti svojim kućama, pošto najprije razmijene s našima odjeću i obuću, i uz to im je još rečeno da će se s njima drugi put drukčije postupiti, ako ih zatečemo u domobranskoj ili bilo kojoj drugoj neprijateljskoj jedinici.

Kako je među zarobljenicima bilo pola muslimana, bi najpogodnije da im ja kao musliman tako tu pred narodom reknem poslije takve presude nekoliko riječi.

Govorio sam i narodu i osuđenim i oslobođenima. Presuda je — rekao sam — pravedna, toliko pravedna, da to sigurno priznaju u sebi i ona četvorica krvoloka koji eno, jučer pohlepni i pomamni, pokazuju sada onako onijemjeli i sleđeni šta će biti sutra i sa psoglavnikom i sa svom njegovom ordijom ,i sa Hitlerom i Musolinijem, i sa svim njihovim ordijama; Komunistička partija, koja nas je podigla u ovu borbu, i naša vojska ne pitaju evo krsti li se neko ili klanja, i ko se krsti podlanicom a ko sa tri prsta ,nego mi ratujemo za to da svoja sela i gradove očistimo od sve ove pobješnjele i poživinčene tuđinske i sluganske pogani ,pa da sutra mi sami sebi uredimo svoju zajedničku kuću tako ,da svoj braći bez razlike vjere bude jednako svoja i prostrana ,to ćemo postići, ako svi, bez razlike vjere, uhvatimo za jedan štap pa po zajedničkom neprijatelju, ako svi, i narod i vojska, budu postupali ovako trijezno i pravedno kako nas upućuje Partija, ako među nama ne bude tijesnih tvrdica, kukavica i račundžija ,kojima u ovakvim vremenima najprije ode i imetak i glava: to nam je jedini put — za to su eno najbolji dokaz popaljeni srpski Klijevci i muslimanski napušteni, ogluvjeli Kamengrad, čije sada izbjeglice ,ni krive ni dužne osim ono nekoliko ustaša, danomice umiru u opkoljenom Sanskom Mostu i do proljeća će tako poumirati od gladi, zime i boleština, jer oni koji ih otjeraše u »muhadžirluk« niti im daju hljeba i drva niti ih puštaju nazad kućama, »ni kud majci ni kud u djevere«, vjetar jednako vije i kroz srpske klijevačke zidine i kroz muslimansku, kamengradsku pustolinu, proljetos će i klijevačke i kamengradske njive ostati jednako jalove ;to, da čitavu našu zemlju pretvori u Klijevce i Kamengrad, da nam natjera ludu krv na oči pa da se sami popalimo i iskoljemo ,to i jest ono što je bio naumio otimač — tuđin kako bi se sutra o jevtinu trošku on ugosio u našoj domovini i on jeo naš mrs, naše žito, naše drvo, naše gvožđe, a na zametnutim našim kostima; no neće: neće, jer mi tako nećemo, jer mi se evo ujedinjujemo, jer u redovima narodne vojske pristižu svojoj srpskoj braći svakim danom sve novi i novi muslimani i Hrvati, oni najbolji, a ovih dvadeset domobrana koji nisu htjeli da pucaju u nas — zar ovo nije najočitiji znak da brat neće ići na brata; ovi domobrani, kad se vrate svojim kućama ,kazaće svojim komšijama šta su ovdje vidjeli, bolje od ikakve knjige; mi ćemo se tako potpuno sjediniti, a to je uljezu — tuđinu gore nego da ga bijemo tenkovima i avionima; jer ujedinjeni mi ćemo njemu sutra otimati i tenkove i avione kao što mu danas otimamo i kao što ga danas tučemo njegovim puškama, mitraljezima i topovima; ali ni danas mi nismo bez tenkova i aviona — eno nam ih pred Moskvom, pred Staljinovom tvrdom kapijom, o koju švabo samo što zalud lupa zube i od koje će sutra staljinska sila, ko mrav i pljeva, jurnuti u Evropu, na Berlin, te u tom huku preći preko Karpata i u našu zemlju i sastati se s našom vojskom; pobjeda je naša, jer pravda je na našoj strani — to nam je poručio Staljin.

Naveče toga dana Đuro se u štabu sve nešto vrza oko mene, sve mi se nešto potkrada pogledom, vidim, htio bi nešto da mi rekne, ali ne može da se osmjeli. Ne znajući valjda kako bi drukčije, čučnu na koncu kraj peći i stade u nju da ugurkuje presiječak, iako je vatra bila tolika, da je peć, limena, sva već treptala od rumeni.

— Baš ti njima, mučio se sa presječkom — e baš im ono danas lijepo dokaza ,druže Omere!

(Omer — tako sam sebi bio predio ime, jer bih inače lako navukao sumnju ustaša na jednoga svoga dugogodišnjeg druga koji je radio za nas dolje u Sanskom Mostu.)

— Lijepo dokaza, — odgovorih tek da odgovorim — ako htjednu poslušati!

— Te nijesu valjda ćoravi!

Onda ustade, postoja malo u miestu neodlučno, pa se ipak uputi meni za sto, isprekidana koraka ,tražeći tobože nešto očima po sobi. Nalakti se na sto i ne podižući očiju poče, tek tako, da dirka po slovima na pisaćoj mašini.

— Druže Omere, — i sad pri lampi vidjeh da je crven i preko ušiju — kazo bih ti nešto, kad mi ne bi zamjerio!

— Bez zamjerke i truna, Đurkane!

— Kad si ti ono istom izbio među nas, stari Savanović nageo preko plota, šapće Obradu Crnomarkoviću: »Obrade, ona Turkesnica — ono ti je špijun, ne bio ja ovaj koji sam! Poslale ga ustaše sa Sane da špijunira našu vojsku! Ono treba u mrak pa šjekirom«... Druže Omere, — pogleda me Đuro — ne suzbijaj ti Savanovića nesvjesnoga!..

— A šta će Obrad? — smijem se ja.

— Obrad ništa, pilji, pilji u nj pa će: »Ma i meni sumnjivo, čuješ! Gdje bi se on«, veli, »mimo svu svoju vjeru, otkino od onolikije gradskije mekota i ljepota i došo ovamo da se prebija po ovijem brdima s našom vojskom!« Sve tako Obrad, a tako i ostali... Benast narod, druže Omere! — dodade Đuro.

— Nije, bolan Đuro, benast narod, nego se u starom Savanu spekla ona stara mržnja i nevjerica, dok je još begu davo trećinu, pa nikako iz njega da izvjetri!

— O, izvjetrilo je i iz njega, — potapša me Đuro rastegnuvši usta na smijeh — to i hoću da ti kažem! Razilazi se danas narod poslije onog suđenja, a stari Savan sve koraci pa stane, sve koraci pa se nasadi na štap: »Ama dobra«, veli, »onoga Omera, šteta samo, ljudi, što je Turčin!«

Ne mogoh da se ne nasmijem, i zagrlih — dođe mi tako — Đuru, koji mi to i ispriča kroza smijeh.

— Baš zbilja ,druže Omere — zagrli i on mene ,te se njišemo tako u zagrljaju — kako li si ti mogo baš sve na svijetu pregorjeti pa doći ovamo među nas čobane?

— Majka mu stara, Đuro, jesmo li komunisti?

— Jesam, druže Omere, onaj tvrdi ko i drenovina! — i gleda me kao da će me poljubiti; zubi mu blješte. kremeni i pravilni, sav mi bi takav: zjene mu se raširile, ostao oko njih samo tanak obruč smeđe šarenice, i, od lampe, na svakoj kao na ulju gori po sitna žiška. — A je li, vjere ti, druže Omere, — spusti onda oči — ima li gdje takva knjiga u kojoj piše ono što si ti danas govorio ,pa da se bude bar i priuba naučno, da se ne ostane baš ovako posve neuko ko bravče?

— Ima, ali je latinicom! — dirnuh ga ja.

— Vavijek li ti mene, druže Omere, — ljutnu se i otrgnu od mene — dočekuješ tom latinicom! Post mu ćaćin, kad sam naučio ćirilicu, svještiću i tu latinicu, da je od iljadu slova! Oću, krsta mi i slave, koliko sutra, oću makar štampanu!...

Produžen je književni konkurs ilustrovanog vojnog lista »FRONT«

Ilustrovani vojni list »Front«, raspisao je 1 juna og. književni konkurs za najbolju priču sa tematikom iz Narodnooslobodilačke borbe ili posleratne izgradnje. Krajnji rok konkursa bio je 1 septembar. Međutim, veliki broj onih koji nameravaju da učestvuju u konkursu obratio se redakciji »Fronta« sa željom da se trajanje konkursa produži ,te je redakcija odlučila da se za krajnji rok odredi 1 novembar 1948 godine. Prva nagrada 10.000 din., dve druge nagrade po 7.000, tri treće nagrade po 5.000 dinara.

Za ostale radove redakcija sebi zadržava pravo da ih posebno nagradi ili honoriše po objavljivanju. Pravo učestvovanja na konkursu imaju svi građani FNRJ. Priča ne sme da ima više od deset mašinom otkucanih strana sa proredom.

Rezultati konkursa biće objavljeni 15 novembra ove godine na osnovu ocene žirija, čiji će se sastav naknadno odrediti.

Rukopise sa potpisom i naznačenom adresom slati na: Ilustrovani vojni list »Front«, Beograd, Severni bulevar br. 1 (za konkurs).

UREDNICI:
Jovan Popović i Milan Dedinac

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE

Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.

Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.

Broj čekovnog računa 1-9060049
Poštanski fah 617.

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31,